

საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის
სამინისტრო

საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების სტრატეგია 2021 – 2027

www.mepa.gov.ge

სამუშაო ვერსია

20/08/19

წინამდებარე სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების სტრატეგია (2021 – 2027 წწ.) შემუშავებულია საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ, სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების ევროპის სამეზობლო პროგრამის, ENPARD-ის დახმარებით, ყველა შესაბამისი სახელმწიფო უწყების ჩართულობით, გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციასთან (FAO) და გაეროს განვითარების პროგრამასთან (UNDP) აქტიური თანამშრომლობითა და მხარდაჭერით. დოკუმენტის შემუშავების პროცესში ასევე უზრუნველყოფილ იყო დაინტერესებულ პირთა ჩართულობა. მათ შორის: საქართველოს ყველა რეგიონის, მუნიციპალიტეტის, ბიზნეს სექტორის, არასამთავრობო ორგანიზაციების და სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლები.

დოკუმენტის ტიპი¹	მულტისექტორული/სექტორული სტრატეგია
სტრატეგიის პერიოდი	2020-2027 წლები
პასუხისმგებელი	საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო
ვერსია	სამუშაო
ვერსიის სტატუსი	განხილვის ფაზა
ბოლო მოდიფიკაცია	20 აგვისტო 2019

¹ “პოლიტიკის დაგეგმვის სახელმძღვანელო“; საქართველოს მთავრობის დადგენილება #629, 30 დეკემბერი, 2016

Table of Contents

ტერმინთა განმარტება.....	3
შესავალი	4
გეოგრაფიული არეალი	5
კლასიფიკაცია	6
სიტუაციის ანალიზი	6
პოლიტიკის მიღწევები (2015-2020).....	14
SWOT ანალიზი	18
სტრატეგიის აღწერა.....	22
ხედვა	22
მიზნები	22
ამოცანები.....	22
ბენეფიციარები	23
მოსალოდნელი შედეგები.....	23
განხორციელების მექანიზმები	24

ტერმინთა განმარტება

ENPARD	სოფლისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების ევროპის სამეზობლო პროგრამა
SWOT	ძლიერი და სუსტი მხარეები, შესაძლებლობები, საფრთხეები
LEADER	"Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale" (სოფლის ეკონომიკის განვითარების ღონისძიებებს შორის კავშირი)
საქსტატი	საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
EUROSTAT	ევროპის სტატისტიკის სამსახური
რეგიონი	სახელმწიფო რწმუნებულის - გუბერნატორის სამოქმედო ტერიტორია
Ex-ante შეფასება	პროცესი, რომელიც ხელს უწყობს ახალი სტრატეგიის მომზადებას მისი მიზანია ინფორმაციის შეგროვება და ანალიზი, რაც საფუძვლად ედება ეფექტიანი მიზნების, ამოცანების და საქმიანობების განსაზღვრას. ასევე უზრუნველყოფს სტრატეგიის შეფასების განხორციელების შესაძლებლობას.
LAG	Local Action Group ადგილობრივი განვითარების ჯგუფი
DCFTA	ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება

შესავალი

ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარებისა და ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდისთვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარებას. 2012 წლიდან საქართველოს მთავრობამ მნიშვნელოვანი და ქვეყნისთვის უპრეცედენტო ნაბიჯები გადადგა სოფლის მეურნეობის და სოფლის განვითარებისთვის, რაც ამ მიმართულებებით მსხვილ სახელმწიფო ინვესტიციებში გამოიხატა. მიუხედავად ამისა, საქართველოს სოფლის ტიპის ტერიტორია კვლავ მრავალი გამოწვევების წინაშე დგას, მათ შორის: სტრუქტურული სისუსტეები; მეწარმეობის და დამატებული ღირებულების შექმნის დაბალი დონე; შრომატევადი და დაბალპროდუქტიული სოფლის მეურნეობის სექტორი; ექსპორტზე ორიენტირებული წარმოების დაბალი მაჩვენებელი; სოფლად ინვესტიციების დაბალი დონე; სხვადასხვა სახის მომსახურებებზე დაბალი ხელმისაწვდომობა და მოძველებული ინფრასტრუქტურა; რეგიონული უთანასწორობის ზრდა; მოსახლეობაში სიღარიბეში ყოფნის მაღალი რისკები და ადამიანის ზემოქმედებით გამოწვეული კლიმატის ცვლილებები, გარემოს არასრულყოფილი დაცვა, რაც საფრთხეს უქმნის სოფლის ტერიტორიებს და მთლიანად ქვეყნას.

2021-2027 წლების სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების სტრატეგიის განხორციელებით მოხდება არსებულ გამოწვევებთან გამკლავება და სოფლად სოციალ-ეკონომიკური განვითარების მიმართულებით მნიშვნელოვანი გარდატეხა.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის პოტენციალის მაქსიმალურად ათვისება და მიზნობრივი გამოყენება ქვეყნის ეკონომიკისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია. სწორედ ამიტომ, დადებითი შედეგის მიღწევის უპირველესი გარანტია იქნება მკაფიოდ განსაზღვრული, კონკურენტუნარიანი წარმოებისკენ მიმართული აგრარული პოლიტიკის შემუშავება და ეკონომიკის ამ სექტორში ფინანსური რესურსების მოზიდვის ხელშეწყობა. ამავე დროს, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოებისა და სურსათის უვნებლობის უზრუნველყოფის საკითხი, რაც საქართველოს მთავრობის, ძირითადი ვალდებულებაა. საქართველოს სოფლის ტიპის ტერიტორიების განვითარება მნიშვნელოვანია ისეთი ამოცანების გადასწავლად როგორც: სასურსათო უსაფრთხოება, გარემოს დაცვა, ეკონომიკური განვითარება, ცხოვრების მაღალი დონის შექმნა და სახელმწიფო უსაფრთხოება.

სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების სტრატეგია 2021-2027 შეიქმნა არსებული სტრატეგიების გამოცდილების და შედეგების, განხორციელებული რეფორმების და ევროკავშირის გამოცდილების საფუძველზე. სტრატეგია შემუშავებულია საქართველოში სოფლის მეურნეობის სექტორის და სოფლად არსებული მდგომარეობის ანალიზის საფუძველზე და მასში ასახულია არსებული შეფასებები, ადგილზე განხორციელებული და მიმდინარე პროგრამები. სოფლის განვითარების სტრატეგიაში გათვალისწინებულია საქართველოს მთავრობის პრიორიტეტები და სექტორული თუ მულტისექტორული განვითარების მიმართულებები, რომლებიც კავშირშია სოფლის მეურნეობის და სოფლის განვითარებასთან.

საქართველოსა და ევროკავშირის შორის 2014 წლის 27 ივნისს ხელმოწერილი ასოცირების შესახებ შეთანხმების მე-10 თავის - „სოფლის მეურნეობა და სოფლის განვითარება“ თანახმად, საქართველომ უნდა უზრუნველყოს სოფლის და სოფლის მეურნეობის განვითარება ევროკავშირის პოლიტიკის და საუკეთესო პრაქტიკის შესაბამისად და დაუახლოვოს საქართველოს კანონმდებლობა ევროპულს, ასევე, ხელი შეუწყოს როგორც ცენტრალური, ასევე ადგილობრივი ხელისუფლების შესაძლებლობების გაძლიერებას, რათა პოლიტიკის დაგეგმვა და შეფასება შეესაბამებოდეს ევროპულ ნორმებს. "მხარეები ითანამშრომლებენ, რათა ხელი შეუწყონ სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარებას, კერძოდ, პოლიტიკისა და კანონმდებლობის თანმიმდევრული დაახლოების გზით" (ასოცირების შეთანხმება, მუხლი 333).

სტრატეგია შემუშავებულია საქართველოს მთავრობის “პოლიტიკის დაგეგმვის სახელმძღვანელო“-ს მიხედვით (საქართველოს მთავრობის დადგენილება #629, 30 დეკემბერი, 2016).

გეოგრაფიული არეალი

სოფლის მეურნეობის და სოფლის განვითარების სტრატეგია 2021-2027 ფარავს საქართველოს მთელს ტერიტორიას. საქართველო მდებარეობს ევროპის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში, კავკასიაში, ევროპისა და აზიის სატრანსპორტო გზაჯვარედინზე.

ქვეყნის მთლიანი ფართობი შეადგენს 69,700 კმ²-ს; სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების ფართობის წილი მთლიანი ფართობში 43.3%-ია (30,2 ათას კმ²) (2005). ერთწლიანი ნათესი ფართობები 220.3 ათასი ჰექტარია და მრავალწლიანი ნარგავებით დაკავებული მიწის ფართობი - 120.8 ათას ჰექტარი (2007). ამასთან, ქვეყნის ტერიტორიის 43.2% ტყის ფონდს უკავია (2010). საქართველო ევროკავშირის დღეს რომ ევროკავშირის წევრი ქვეყანა იყოს, ფართობის მიხედვით მე-17 ადგილს დაიკავებდა და ევროკავშირის (EU28) მთლიანი ფართობის 1.6%-ს შეადგენდა.

საქართველოს მოსახლეობა 3,729.6 ათას ადამიანია და მთელი მოსახლეობის 41.6% (1,554.8 ადამიანი) სოფლად ცხოვრობს (2018). გაერო-ს მსოფლიო ურბანიზაციის პერსპექტივების პროგნოზით, საქართველოში სოფლად მცხოვრების მოსახლეობის წილი 2050 წლისთვის 27%-მდე შემცირდება. მოსახლეობის სიმჭიდროვე 1 კვ.კმ-ზე 65.2 ადამიანს შეადგენს (2018). 2018 წელს, საქართველო ევროკავშირის წევრი (EU28) ქვეყანა რომ ყოფილიყო, მოსახლეობის მიხედვით 22-ე ადგილს დაიკავებდა, ხოლო მოსახლეობის სიმჭიდროვის მიხედვით ქვეყანა ერთ-ერთი ყველაზე ნაკლებად მჭიდროდ დასახლებული იქნებოდა, 24-ე ადგილით ევროკავშირის წევრებს შორის. 2017 წელს მთლიანი შიდა პროდუქტი ერთ სულ მოსახლეზე, საქართველოში, 4,345.5 აშშ. დოლარს შეადგენდა, რაც ევროკავშირის იმავე პერიოდის საშუალო მაჩვენებელზე 157%-ით ნაკლებია.

სოფლად მოსახლეობის 75%-ი თვითდასაქმებულია, ძირითადად სოფლის მეურნეობის სექტორში. ამასთან, 2017 წელს ქვეყანაში სამუშაო ძალის 43.1% სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და მეტყვეობა, თევზჭერა, მეთევზეობის სექტორში იყო დასაქმებული და ამ სექტორის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში (მშპ) 8.2%-ს შეადგენდა.

ცხოვრების დონის მიხედვით, მნიშვნელოვანი განსხვავებებია სოფლის და ქალაქის ტიპის დასახლებებს შორის. მაგალითად, 2017 წელს სოფლად მცხოვრებ შინამეურნეობებთან შედარებით, ქალაქად მცხოვრები შინამეურნეობების საშუალო თვიური შემოსავალი 22.2%-ით მაღალი იყო. იმავე წელს, აბსოლუტური სიღარიბე სოფლად 25.5%-ს და ქალაქად 16.9%-ს შედგენდა. მნიშვნელოვანი განსხვავება ასევე დედაქალაქსა და დანარჩენ რეგიონებს შორის. 2017 წელს, შინამეურნეობების საშუალო თვიური შემოსავალი თბილისში 24%-ით მაღალია სხვა რეგიონებთან შედარებით. ასევე, თბილისში შექმნილი დამატებული ღირებულება ქვეყანაში შექმნილი მთლიანი დამატებული ღირებულების 50.02%-ია (2017).

კლასიფიკაცია

სტრატეგიის მიზნებისთვის, „სოფლის მეურნეობა“ განიარტება ევროპულ კლასიფიკატორს NACE Rev. 2. მიხედვით, რომელსაც ასევე იყენებს საქსტატი. NACE Rev. 2. სექცია A – სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობა: ეს სექცია [A] შეიცავს მცენარეული და ცხოველური ბუნებრივი რესურსების გამოყენებას, რაც მოიცავს კულტურების მოყვანას, ცხოველების მოვლასა და მოშენებას, მერქნის მიღებასა და სხვადასხვა მცენარეების მოყვანას, ცხოველების და თევზის მოშენებას და ცხოველური წარმოშობის პროდუქტების მიღებას სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში ან ბუნებრივ გარემოში.

აღნიშნული სექცია არ შეიცავს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავებას, (მაგალითად: კვების პროდუქტების, სასმელების და თამბაქოს ნაწარმის წარმოება), მათი პირველადი დამამუშავების გარდა. აქვეა ჩართული პროდუქტების მომზადება პირველადი ბაზრისთვის. ამ განყოფილებაში არ შედის მინდვრების დაპროექტება და მომზადება (მაგალითად: სასოფლო-სამეურნეო მიწის დატერასება, დრენაჟი, ბრინჯის მინდვრების მომზადება და ა.შ.), აგრეთვე შემსყიდველი და კოოპერაციული ასოციაციები, რომლებიც დაკავებულია სოფლის მეურნეობის პროდუქციის მარკეტინგით.

სიტუაციის ანალიზი

პროცესის აღწერა, მათ შორის დროის და ძირითადი ღონისძიებების, რაც წინ უძღვოდა სტრატეგიის შემუშავებას ძირითად ეტაპებზე:

სტრატეგიის შემუშავების მიზნით, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ განახორციელა და კოორდინაცია გაუწია წინასწარ, ex-ante შეფასებას. შეფასება მოიცავდა სოფლის და სოფლის მეურნეობის საჭიროებების გამოვლენას და ანალიზს. სტრატეგიის ხედვა, პრიორიტეტული მიმართულებები და ამოცანები დაფუძნებულია შეფასების შედეგად გამოვლენილ მიგნებებზე.

შეფასებისთვის განხორციელდა შემდეგი ძირითადი საქმიანობები:

- 1. რეგიონებში არსებული საჭიროებების შესწავლა.** 2018 წელს, საქართველოს ყველა რეგიონში საკონსულტაციო, ფოკუს ჯგუფის ტიპის 30-ზე მეტი შეხვედრა ჩატარდა. საკონსულტაციო შეხვედრებს ესწრებოდნენ ადგილობრივი თვითმმართველობების, სამხარეო ადმინისტრაციის, ადგილობრივი არასათამაშრობო ორგანიზაციების და დაინტერესებული ჯგუფების წარმადგენლები. დამატებით სამაგიდო კვლევის ფორმით, შესწავლილ იქნა მეორადი მონაცემები და საერთაშორისო და ადგილობრივი სამოქალაქო ორგანიზაციების მიერ მომზადებული ანალიტიკური ანგარიშები. შედეგად მომზადდა სოფლის განვითარების რეგიონალური პროფილები.
- 2. ეროვნულ, რეგიონალურ და მუნიციპალურ დონეზე არსებული სტატისტიკური მონაცემების ხელმისაწვდომობის შესწავლა.** 40-ზე მეტი სახელმწიფო და საერთაშორისო ორგანიზაციის შესწავლის შედეგად გამოვლინდა 1050 სტატისტიკური მონაცემი, რომელიც შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას სოფლის და სოფლის მეურნეობის საჭიროებების ანალიზისთვის.
- 3. კონტექსტუალური ინდიკატორების მიხედვით სოფლის და სოფლის მეურნეობის საჭიროებების ანალიზი.** შეფასებისათვის გამოყენებულ იქნა ევროკავშირის „სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების ex-ante შეფასების სახელმძღვანელო“, „სოფლის განვითარების პროგრამის შეფასების კითხვები და სახელმძღვანელო“, სოფლის მეურნეობის პოლიტიკის (CAP) კონტექსტ ინდიკატორები, მონიტორინგის და შეფასების საერთო ჩარჩო (CAP), საქართველოს სოფლის განვითარების 2017-2020 წლების სტრატეგიის მონიტორინგის და შეფასების ერთიანი სისტემის, ჩარჩო ევროკავშირის დირექტივები; საქართველოს მთავრობის „პოლიტიკის დაგეგმვის სახელმძღვანელო“. შეფასება მოითხოვდა ეროვნული, რეგიონული და მუნიციპალური დონეზე არსებული მონაცემებისა და სტატისტიკის ანალიზს. შეფასების მეთოდთა შორის მოიაზრებოდა: პრობლემის სტრუქტურირება; ალტერნატიული გადაწყვეტის გზების შედეგების პროგნოზირება, საჭიროებების ანალიზი და რეკომენდაციების შემუშავება, რომელიც ალტერნატიულ გადაწყვეტილებათა შორის არჩევანს

ისახავდა მიზანად. შეფასება იყო პროცესი, როდესაც სტრატეგიის მოსალოდნელი გავლენის დადგენა და შეფასება კეთდებოდა ისეთი ანალიტიკური ინსტრუმენტების გამოყენებით, მაგალითად როგორცაა SWOT ანალიზი. ამასთან, შეფასება ეყრდნობა დასახული ამოცანების შესასრულებლად ძლიერი და სუსტი მხარეების, შესაძლებლობების და რისკების მოძიებასა და დადგენას, რათა გადაწყვეტილების მიმღებებმა მიიღონ ინფორმაცია სხვადასხვა ვერსიების ეფექტიანობისა და ეფექტურობის შესახებ და ხელი შეუწყონ ყველაზე ეფექტური და რაციონალური ალტერნატივის არჩევას. შესაბამისად, წინასწარი შეფასება ჩატარდა ორ ნაწილად:

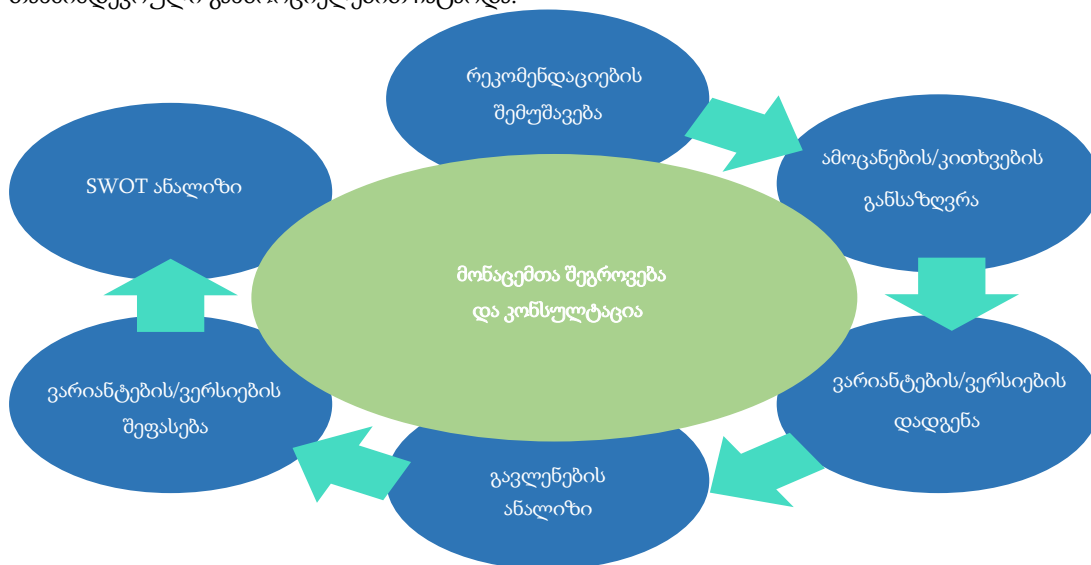
- 1) ევროკავშირის საერთო სოფლის მეურნეობის პოლიტიკის (CAP) კონტექსტის ინდიკატორების ხელმისაწვდომობის დადგენა, საქართველოს საჭიროებების მიხედვით მათი გათვალისწინება, შეგროვება და ანალიზი.
- 2) შეფასება სხვა მონაცემებზე დაყრდნობით, მათ შორის შემდეგი კატეგორიების მიხედვით: მიგრაცია, ეკონომიკური დივერსიფიკაცია, ინფრასტრუქტურა და მომსახურება, ტერიტორია და ბუნებრივი რესურსები, დაახლოებით 60+ ცვლადი. გარდა ამისა, საჭიროებისამებრ, შეფასებამ მოიცვა სხვადასხვა ეროვნული და საერთაშორისო კვლევები (მაგ. გლობალური კონკურენტუნარიანობის ანგარიში, მსოფლიო ღირებულებების კვლევა).

ამასთანავე, წინასწარი შეფასების ანგარიში პასუხს სცემს ზოგად და თემატურ კითხვებს:

- რა არის ახალი სტრატეგიის მიზანი და ამოცანები?
- ამოცანების განსახორციელებლად რა ალტერნატივები არსებობს?
- რა იქნება მათი ეკონომიკური, სოციალური და გარემოსდაცვითი გავლენები?
- სხვადასხვა ალტერნატივების შედარება - ძლიერი და სუსტი მხარეების, შესაძლებლობების და რისკების მიხედვით?
- როგორ განხორციელდება მონიტორინგი, შეფასება და შემდგომი რეტროსპექტივის ორგანიზება?

Ex-ante შეფასების შემუშავების პროცესი, განხორციელდა საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ, გაეროს განვითარების პროგრამის (UNDP) მხარდაჭერით და გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციასთან (FAO) ჩართულობით. სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების მთავარი გამოწვევების იდენტიფიცირების, იდეების გენერირებისა/დამუშავებისა და მათი განხორციელების პრიორიტეტულობის განსაზღვრის მიზნით, გაიმართა კონსულტაციები სახელმწიფო ხელისუფლებისა და დარგობრივი უწყებების წარმომადგენლებთან, სტატისტიკური ინფორმაციის მწარმოებლებთან და სხვა დაინტერესებული მხარეებთან.

დეტალურად გაანალიზდა სოფლისა და სოფლის მეურნეობის დარგში საქართველოში არსებული მდგომარეობა, მათ შორის, სხვადასხვა მონაცემი და ჩატარებული კვლევები. შეფასება მომზადებულია საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს, საქსტატის, გლობალური კონკურენტუნარიანობის ანგარიში, მსოფლიო ღირებულებების კვლევისა და სხვა წყაროებიდან მიღებული კვლევებისა და მონაცემების ანალიზის საფუძველზე. შეფასება ქვემოთ მოცემული ელემენტების თანმიმდევრული განხორციელებით ჩატარდა:

4. **საკონსულტაციო შეხვედრები დაინტერესებულ მხარეებთან.** შემუშავებული სტრატეგიის ხედვის, მიზნების და ამოცანების შესახებ შენიშვნების და რეკომენდაციების მიღების მიზნით ჩატარდა შეხვედრები დაინტერესებულ მხარეებთან. კერძოდ, 2019 წლის 8 აპრილს გაიმართა კონფერენცია

„საქართველოს სოფლის განვითარების პოლიტიკა 2020+“, რომელის ფარგლებშიც ფართო საზოგადოება გაეცნო სტრატეგიის ძირითად მიმართულებებს და გამოთქვეს თავიანთი მოსაზრებები. დამატებით 2019 წლის 16 და 19 აპრილს, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ ჩაატარა საკონსულტაციო შეხვედრები რეგიონების, მუნიციპალიტეტების, მეცნიერებათა აკადემიების, ადგილობრივი განვითარების ჯგუფების (LAG) და დაინტერესებული მხარეების წარმომადგენლებთან. შეხვედრებზე სამინისტრომ საზოგადოებას გააცნო სტრატეგიის მიზნები, ამოცანები და განიხილა აუდიტორიის მოსაზრებები, მათ შორის ხაზი გაესვა სტრატეგიის შემუშავების და განხორციელების პროცესში ადგილობრივი ჯგუფების ჩართულობის პროცესის მნიშვნელობას.

სიტუაციის ex-ante შეფასება

1. სოციალურ ეკონომიკური ინდიკატორები

მოსახლეობა, მოსახლეობის ასაკობრივი სტრუქტურა

მიუხედავად მაღალი ქალაქ-სოფლის ურბანული მიგრაციისა, საქართველოში ურბანიზაციის მაჩვენებლის ზრდა ჯერ კიდევ მოსალოდნელია. გაერო-ს მსოფლიო ურბანიზაციის პერსპექტივების პროგნოზით, საქართველოში სოფლად მცხოვრების მოსახლეობის წილი 2050 წლისთვის 27%-მდე შემცირდება. 2018 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობა 3,72 მილიონ ადამიანს შეადგენს (ოკუპირებული ტერიტორიების გარდა). მოსახლეობის რიცხოვნობა 2013-2018 წწ. დინამიკის თანხმად, მცირედით 0.3 პროცენტით გაიზარდა (11,2 ათასი კაცი). სასოფლო დასახლებებში მცხოვრები მოსახლეობა შემცირდა 2.8 პროცენტით, ხოლო საქალაქო დასახლებებში მცხოვრებთა რაოდენობა გაიზარდა 2.6 პროცენტით. მოსახლეობის 41,7 პროცენტი (1,554,8 ათასი კაცი) ცხოვრობს სოფლად, ხოლო 58,3% (2,174,8 ათასი კაცი) ქალაქად.

მოსახლეობის განაწილება მერყეობს რეგიონების ტიპის მიხედვით. მოსახლეობის განაწილება რეგიონების მიხედვით გვიჩვენებს, რომ ყველაზე მეტი მოსახლეობა იმერეთის, ქვემო ქართლის და აჭარის ა/რ, ხოლო ყველაზე ნაკლები რაჭა ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთსა და მცხეთა-მთიანეთში ცხოვრობს. მოსახლეობის რაოდენობა მკვეთრად განსხვავდება მუნიციპალიტეტებში, ყველაზე ნაკლები მოსახლეობა ყაზბეგის (3,8 ათასი კაცი), ლენტეხის (4,2 ათასი კაცი) და ონის (5,9 ათასი) მუნიციპალიტეტებში ფიქსირდება, ყველაზე მეტი გორის (123,2 ათასი კაცი), მარნეულის (106,5 ათასი კაცი) და ზუგდიდის მუნიციპალიტეტში (103,3 ათასი კაცი) და ქვეყნის ოთხ დიდ ქალაქში: რუსთავი (127,800 ათასი კაცი), ქუთაისი (141,000 ათასი კაცი), ბათუმი (163,400 ათასი კაცი) და თბილისი (1,158,700 ათასი კაცი).

საშუალოზე მაღალი შემოსავლების მქონე ქვეყნებში სასოფლო დასახლებებში ცხოვრობს მოსახლეობის დაახლოებით 34.6 პროცენტი, იგივე მაჩვენებელი ევროპასა და ცენტრალურ აზიაში (IDA & IBRD countries) 33,9 პროცენტია.

მოსახლეობის მედიანური ასაკი მოსახლეობის 2014 წლის აღწერის შედეგების თანახმად, 37,7 წელია. 60 წელზე უფროსი ასაკის მოსახლეობის პროცენტული წილი მოსახლეობის აღწერის შედეგად 20,0 პროცენტამდე გაიზარდა. 2014 წელს, ხანდაზმული -65 წლისა და უფროსი ასაკის, მოსახლეობის წილი საქართველოს მთლიან მოსახლეობაში შეადგენდა 14,3 პროცენტს, ხოლო დღევანდელი - 80 წლისა და უფროსი ასაკის, მოსახლეობის წილი - 3,1 პროცენტს. რიცხოვნობა, ეს მაჩვენებლები შეესაბამება 530 000 და 115 000 პირს. მსოფლიო მოსახლეობის დაბერების ანგარიშის (გაერო, 2013 წ.) თანახმად, მოსახლეობის დაბერების თვალსაზრისით, საქართველო 201 ქვეყნიდან და ტერიტორიიდან 37-ე ადგილზეა და უსწრებს ისეთ ქვეყნებს, როგორებიცაა მაგალითად ავსტრალიასა და აშშ-ს.

ასაკობრივი სტრუქტურის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი სხვაობები არსებობს საქართველოს რეგიონებს შორის. არსებული მონაცემებით, მოსახლეობის დაბერება ყველაზე მეტად გამოხატულია რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში, სადაც მოსახლეობის 53 პროცენტი 50 წელს გადაცილებულია. გურიაში, სამეგრელოსა და ზემო სვანეთში, იმერეთში და კახეთში 50 წელზე უფროსი ასაკის მოსახლეობის წილი ასევე მაღალია. თუმცა, ყველა ამ რეგიონში ასევე შედარებით მაღალია 25-44 წლამდე ასაკის მოსახლეობის წილიც, რაც რეგიონების მთლიანი მოსახლეობის 25-27 პროცენტს შეადგენს. თბილისში, აჭარასა და ქვემო ქართლში მოსახლეობა შედარებით ახალგაზრდაა, აქ 50 წელზე უფროსი ასაკის მოსახლეობის წილი მთლიანი მოსახლეობის 30 პროცენტზე ნაკლებია. მოსახლეობის ასაკობრივი სტრუქტურის ერთ-ერთი საყურადღებო ინდიკატორი არის 15-64 წლის ასაკის მოსახლეობის, ანუ პოტენციურად ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის პროცენტული წილი მთლიან მოსახლეობაში, (აღწერის თანახმად მაჩვენებელი 67 პროცენტზე მეტია). ეგრეთ წოდებული „დემოგრაფიული

დივიდენდი“ (Bloom, Canning & Sevilla, 2003) მიჩნეულია აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებში (კორეა, ტაივანი, ტაილანდი და ა.შ.) ეკონომიკური ზრდის უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად. აქვე აღსანიშნავია, რომ საქსტატის მონაცემებით, საქართველოში მიგრაციული სალდო უკანასკნელ წლებში შემცირებულია (-0.6 (1000 კაცზე), 2017წ.), თუმცა ემიგრანტთა უმეტესობა ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის ნაწილს წარმოადგენს.

სქესთა რაოდენობრივი თანაფარდობა შეადგენს 91,3 მამაკაცს ყოველ 100 ქალზე. საყურადღებოა ამ მხრივ რეგიონებს შორის დაფიქსირებული სხვაობა - ამ მხრივ ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი აქვს თბილისს - 83,0 მამაკაცი ყოველ 100 ქალზე, ხოლო ყველაზე მაღალი მცხეთა-მთიანეთს - 101,5 მამაკაცი ყოველ 100 ქალზე. მცხეთა-მთიანეთი ერთადერთი რეგიონია საქართველოში, სადაც მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის შედეგად მამაკაცების რაოდენობა აღემატება ქალებისას. სხვა რეგიონებში სხვაობა შედარებით მცირეა და მერყეობს 92,5-დან 97-მდე.

2018 წლის ბუნებრივი მატება (სხვაობა ცოცხლად დაბადებულთა და გარდაცვლილთა რიცხოვნობას შორის) წინა წელთან შედარებით 15.7 პროცენტით შემცირდა და 4 614 შეადგინა. 2018 წელს ბუნებრივი კლება დაფიქსირდა იმერეთის, სამეგრელო-ზემო სვანეთის, გურიის, კახეთის, რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის, მცხეთა-მთიანეთის და შიდა ქართლის რეგიონებში.

ტერიტორია, მოსახლეობის სიმჭიდროვე, მიწის ფონდი, დაცული ტერიტორიები

საქართველოს ტერიტორიის მთლიანი ფართობი 6.97 მლნ. ჰექტარია. სოფელ-ქალაქის მიხედვით ტერიტორიის განაწილების შესახებ ინფორმაცია ხელმისაწვდომი არ არის. ამისათვის, მნიშველოვან წინაღობას ქმნის ქვეყნის შიგნით ტერიტორიული საზღვრების არარსებობა. ინფორმაცია მიწის ფონდის განაწილება მიწათმოსარგებლეთა და სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების მიხედვით შესახებ მოძვეებულია და ხელმისაწვდომია მიწის მართვის დეპარტამენტის (ამჟამად არ ფუნქციონირებს) 2004 წლის მონაცემებზე დაყრდნობით (აფხაზეთის არ-ის, ცხინვალის რეგიონისა და ტერიტორიული წყლების ჩათვლით), რომლის მიხედვით მიწის ფონდის საერთო ფართობი 7628.4 ათასი ჰა; მიწის წილი სოფლის მეურნეობაში 43,3%, ბუნებრივი საძოვრები და სათიბები 25,4%, სახნავები 10,5 %, მრავალწლიანი ნარგავები 3,5% და წყლის ფონდი 10,9%; ხოლო ტყის ფონდი 43.2%-ს შეადგენს.

საქართველო, როგორც კავკასიის ნაწილი, აღიარებულია ბიომრავალფეროვნების მხრივ ერთ-ერთ განსაკუთრებულ რეგიონად - ბიომრავალფეროვნების „ცხელ წერტილად“, რომლის ბუნებაც გამოირჩევა სახეობრივი მრავალფეროვნების, ენდემიზმის მაღალი დონით და გლობალური მნიშვნელობის მქონე ეკოსისტემებით.

საქართველოს დაცული ტერიტორიები ფართობი დაახლოებით 667 000 ჰექტარია, რაც ქვეყნის 9,56%-ია.

2018 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით, მოსახლეობის სიმჭიდროვე საქართველოში 65.2 ერთ კვ. კმ-ზე. აღნიშნული მაჩვენებელი მაღალია ქალაქად და დაბალია სასოფლო დასახლებებში. განსხვავებული მდგომარეობაა რეგიონების მიხედვით, ყველაზე ნაკლები მოსახლეობის სიმჭიდროვე რაჭა-ლეჩხუმში (6,6), მცხეთა-მთიანეთში (16,7) და სამცხე-ჯავახეთში (24,3) ფიქსირდება.

დასაქმება, უმუშევრობა, სიღარიბე

2017 წელს ქვეყანაში ეკონომიკურად აქტიურმა მოსახლეობამ, შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის (15 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობა) 65.8 პროცენტი შეადგინა. ქალაქის ტიპის დასახლებებში დასაქმების დონე წინა წელთან შედარებით შემცირებულია 1.5 პროცენტული პუნქტით, ხოლო სოფლის ტიპის დასახლებებში აღნიშნული მაჩვენებელი გაზრდილია 0.8 პროცენტული პუნქტით. ანალოგიურად, აქტიურობის დონე წინა წელთან შედარებით ქალაქის ტიპის დასახლებებში შემცირებულია 1.6 პროცენტული პუნქტით, ხოლო სოფლის ტიპის დასახლებებში 0.8 პროცენტული პუნქტით არის გაზრდილი.

2017 წელს, 15-64 წლის ასაკის მოსახლეობის დასაქმების დონე 61.2 პროცენტია. ქალაქად ეს მაჩვენებელი 50 ხოლო სოფლად 76.7 პროცენტია. სოფლად დასაქმების დონე წინა წელთან შედარებით 2.3 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა. სოფლად დასაქმებულთა შორის 80.8 პროცენტი მამაკაცია, 72.5 პროცენტი კი ქალი. ქალთა დასაქმება წინა წელთან შედარებით 4.6 პროცენტული პუნქტითაა გაზრდილი. 15-64 წლის ასაკის მოსახლეობის დასაქმების სტრუქტურა რეგიონულ დონეზე გვჩვენებს, რომ 2017 წელს ყველაზე მეტი დასაქმებული გურიაში (78.8%), კახეთსა (76.2%) და სამცხე-ჯავახეთში (75.9%) დაფიქსირდა.

ტრადიციულად, დასაქმებულთა უმრავლესობას თვითდასაქმებულები წარმოადგენენ, თუმცა ბოლო ოთხი წლის განმავლობაში კლების ტენდენცია ფიქსირდება. 2017 წელს თვითდასაქმებულთა წილი დასაქმებულებში 51.7 პროცენტს შეადგენდა, რაც 1.5 პროცენტული პუნქტით არის შემცირებული წინა წელთან შედარებით. 2017 წელს, 15-64 წლის ასაკის მოსახლეობის თვითდასაქმებულების წილი დასაქმებულებში 2013 წელთან (52.9%) შედარებით შემცირებულია 5.4 პროცენტული პუნქტით და 47.5 % შეადგენს. იგივე მაჩვენებელი ქალაქად 5.9%, ხოლო სოფლად 5 პროცენტული პუნქტითაა შემცირებული. 2017 წელს, 15-64 წლის ასაკის მოსახლეობის თვითდასაქმებულების სტრუქტურა რეგიონულ ჭრილში გვიჩვენებს რომ თვითდასაქმებულთა რაოდენობა მაღალია გურიაში (68.7%), კახეთში (68.4%) და სამცხე-ჯავახეთში (67.1%).

2017 წელს საქართველოში ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა 1,983.1 ათასი კაცია. დასაქმებულთა განაწილება ეკონომიკური საქმიანობის სახეების მიხედვით გვიჩვენებს, რომ დასაქმებულთა რაოდენობა 1,706.6 ათასი კაცია. ყველაზე მეტი ადამიანი, 735.9 ათასი კაცი ანუ სულ დასაქმებულთა 43.1 პროცენტი, სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობაშია დასაქმებული. 15 წლის და უფროსი ასაკის სოფლის მოსახლეობის განაწილება ეკონომიკური აქტივობის მიხედვით გვიჩვენებს, რომ 2018 წელს სულ აქტიური მოსახლეობა (სამუშაო ძალა) 954.8 ათასი კაცია. სოფლად დასაქმებულთა 72 პროცენტი თვითდასაქმებულია და მხოლოდ 27.9 პროცენტი დაქირავებით მომუშავე.

უმუშევრობის დონის 2018 წლის წლიური მაჩვენებელი 12.7 პროცენტის ფარგლებშია, რაც 1.2 პროცენტული პუნქტით ნაკლებია წინა წლის შესაბამის მაჩვენებელზე. უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო 9 წლის განმავლობაში უმუშევრობის დონის შემცირების ტენდენცია ფიქსირდება; ამასთან, უკანასკნელი 15 წლის განმავლობაში აღნიშნული მაჩვენებელი 2018 წელს ყველაზე დაბალ ნიშნულს აღწევს. 2017 წელს წინა წელთან შედარებით უმუშევრობის დონე რეგიონულ ჭრილში გაზრდილია ქ. თბილისის, შიდა ქართლის, ქვემო ქართლისა და იმერეთის რეგიონებში. ქ. თბილისში, სადაც უმუშევრობის დონე ყველაზე მაღალია, აღნიშნული მაჩვენებელი 1.2 პროცენტული პუნქტით გაიზარდა, იმერეთის რეგიონში - 1.6 პროცენტული პუნქტით, ხოლო შიდა ქართლის და ქვემო ქართლის რეგიონებში - შესაბამისად 2.0 და 3.5 პროცენტული პუნქტით. უმუშევრობის დონე ყველაზე მეტად შემცირებულია აჭარის ა.რ-ში და სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონში, შესაბამისად 5.8 და 3.4 პროცენტული პუნქტით.

უმუშევრობის დონის ანალიზი ასაკობრივ ჭრილში გვიჩვენებს, რომ 2017 წელს უმუშევრობის ყველაზე მაღალი დონე კვლავ 20-24 წლის ასაკობრივ ჯგუფში ფიქსირდება (29.6 პროცენტი). ამასთან, აღნიშნული მაჩვენებელი 3.2 პროცენტული პუნქტით შემცირდა 2016 წლის შესაბამის მაჩვენებელთან შედარებით. უმუშევრობის დონე ტრადიციულად ყველაზე დაბალია 65+ ასაკობრივ ჯგუფში, რომლის უმთავრეს მიზეზს წარმოადგენს აღნიშნულ ასაკობრივ ჯგუფში არააქტიურობის დონის შედარებით მაღალი მაჩვენებელი.

2017 წელს, 15-64 წლის ასაკის მოსახლეობის უმუშევრობის დონე 2013 წელთან (38.9%) შედარებით შემცირებულია 10 პროცენტული პუნქტით და 28.9 % შეადგენს. იგივე მაჩვენებელი, ქალაქად 8, ხოლო სოფლად 11 პროცენტული პუნქტითაა შემცირებული. ამავე ასაკობრივ ჯგუფში (15-64 წლის ასაკის მოსახლეობა), 2017 წელს უმუშევრობის მაჩვენებელი სქესობრივ ჭრილში შეიცვალა და კაცებში 26.3, ხოლო ქალებში 32.7 პროცენტული პუნქტი შეადგინა. ქალაქად, ქალთა უმუშევრობის დონე გაზრდილია და 44.3 პროცენტული პუნქტი შეადგინა, სოფლად კი იგივე მაჩვენებელი შემცირებულია 17.0 პროცენტულ პუნქტამდე. უმუშევრობის დონე ქალებში 2017 წელს ქალაქად 2,6 პროცენტული პუნქტით, ხოლო სოფლად 5,7 პუნქტით აღემატება კაცებში უმუშევრობის დონეს.

ბიზნეს სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობამ 2017 წელს 708,165 კაცი შეადგინა. ეკონომიკური საქმიანობის მიხედვით დასაქმების სტრუქტურა გვიჩვენებს, რომ სოფლის მეურნეობის სექტორში დასაქმებულია 11,830 კაცი ანუ დასაქმებულთა მხოლოდ 1.7 პროცენტი.

ოფიციალური მონაცემებით, სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი მოსახლეობის ხვედრითი წილი 2017 წელს 21.9 პროცენტია. მსოფლიო ბანკის მონაცემებით გლობალურად სიღარიბის აბსოლუტურ ზღვარს ქვევით მყოფი მოსახლეობის წილი (%) - 1.9 დოლარი დღეში (2011 PPP) მცირდება. 2017 წელს, საქართველოში სიღარიბის აბსოლუტურ ზღვარს ქვევით მყოფი მოსახლეობის პროცენტული წილი 5 პროცენტია (1.9 დოლარი დღეში (2011 PPP)). იგივე მაჩვენებელი ქალაქად 3.8, ხოლო სოფლად 6.7 პროცენტია. სიღარიბე სოფლად კიდევ უფრო მაღალია თუ გავიანგარიშებთ 3.2 დოლარი და 5.5 დოლარი დღეში. შესაბამისად, სადაც სიღარიბის მაჩვენებელი მოსახლეობის 21 და 53.4 პროცენტია. ფარდობითი სიღარიბის მაჩვენებელი მედიანური მოხმარების 60 პროცენტის ქვევით მყოფი მოსახლეობის წილით: საქართველოში 22.3, ქალაქად 17 და სოფლად 29.6 პროცენტია.

მშპ და ეკონომიკის სტრუქტურა

მსოფლიო ბანკის მონაცემების მიხედვით, მიმდინარე 2019 წელს მსოფლიო ეკონომიკური ზრდა 3.3%, ევროპის 1.6%, ხოლო საქართველოს მშპ-ს ზრდის პროგნოზი 4.6 პროცენტია. რეგიონში განვითარებული შოკების და გლობალური ეკონომიკის ზრდის შენელების ფონზე საქართველოში 2013-2018 წლებში ეკონომიკური ზრდა ფიქსირდება. წინასწარი მონაცემებით 2018 წელს მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობამ მიმდინარე ფასებში 41,077.5 მლნ. ლარი შეადგინა, რაც 8.5 პროცენტით აღემატება წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელს. მთლიანი შიდა პროდუქტის რეალური ზრდა 2018 წელს წინა წელთან შედარებით 4.7 პროცენტით, ხოლო დეფლატორის პროცენტული ცვლილება 3.6 პროცენტით განისაზღვრა. ქვეყანაში ერთ სულ მოსახლეზე წარმოებული მთლიანი შიდა პროდუქტი(მშპ) იზრდება და 2017 წელს მთლიანი შიდა პროდუქტი ერთ სულ მოსახლეზე საქართველოში 4,345.5 აშშ. დოლარს შეადგენდა. ეკონომიკის სტრუქტურა გვიჩვენებს, რომ სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და სატყეო მეურნეობა; თევზჭერა, მეთევზეობის სექტორში მშპ მცირდება და 2018 წლის წინასწარი მონაცემებით, 8.2 პროცენტი შეადგინა.

2017 წელს, მთლიანი შიდა პროდუქტის განაწილება ტერიტორიული ერთეულების მიხედვით გვიჩვენებს, მაჩვენებელი (მიმდინარე ფასებში) ყველაზე დაბალია რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში (165.1 მლნ. ლარი), მცხეთა-მთიანეთსა (575.8 მლნ. ლარი) და გურიის (652.6 მლნ. ლარი) რეგიონებშია. თბილისის გარდა, მაღალი მაჩვენებელი ფიქსირდება იმერეთში (3,247.9 მლნ. ლარი), აჭარის ა/რ-ში (2,880.7 მლნ. ლარი) და ქვემო ქართლის (2,644.3 მლნ. ლარი) რეგიონებში. სოფლის მეურნეობის დარგში რეგიონებში შექმნილი მშპ-ს სტრუქტურის მიხედვით, ყველაზე მაღალი მაჩვენებლები კახეთის (580 მლნ. ლარი), ქვემო ქართლის (472 მლნ. ლარი) და იმერეთის (418 მლნ. ლარი) რეგიონებში, ხოლო ყველაზე დაბალი რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთსა (30.3 მლნ. ლარი) და მცხეთა-მთიანეთის (66.4 მლნ. ლარი) რეგიონებში ფიქსირდება. ძირითად კაპიტალის მთლიანი ფორმირება სოფლის მეურნეობის, ნადირობისა და სატყეო მეურნეობის, მეთევზეობისა და თევზჭერის სფეროში იზრდება. 2012-2017 წლებში ბიზნეს სექტორში შრომის პროდუქტიულობა - სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობებში 12 პროცენტით, დასაქმებულთა რაოდენობა 55 პროცენტით, ხოლო შექმნილი დამატებითი ღირებულება 73 პროცენტით გაიზარდა. მიუხედავად ამისა, შრომის პროდუქტიულობა ანუ ერთ დასაქმებულზე წარმოებული მთლიანი დამატებითი ღირებულება სოფლის მეურნეობის დარგში ყველაზე მცირეა და 2018 წლის მონაცემების თანახმად 4.04 ათასი ლარი შეადგინა. ბიზნეს სექტორის მოქმედ საწარმოთა რაოდენობა სოფლის მეურნეობის სექტორში დაბალია (1%). დარგის ბიზნეს სექტორის აქტივობაში უმრავლესობას მცირე მეწარმეები წარმოადგენენ.

სოფლის მეურნეობა/სექტორული ანალიზი

საქართველო 22 კლიმატურ ზონადაა დაყოფილი. მიწისა და კლიმატური პირობების მრავალფეროვნება სასოფლო სამეურნეო კულტურების ფართო სპექტრის მოყვანის საშუალებას იძლევა.

სასოფლო მეურნეობების რაოდენობის შესახებ მონაცემები ხელმისაწვდომია სასოფლო სამეურნეო აღწერის შედეგად. ქვეყანაში დაფიქსირდა 642.2 ათასი მეურნეობა, მათ შორის 640.0 ათასი - შინამეურნეობა და 2.2 ათასი - იურიდიული პირი. მათ შორის 587.4 ათასი მეურნეობა სასოფლო-სამეურნეო მიწით, პირუტყვით, ფრინველითა ან/და ფუტკრის ოჯახით. 2014 წლის 1 ოქტომბრის მდგომარეობით, მეურნეობების სარგებლობაში არის 842.3 ათასი ჰა სასოფლო-სამეურნეო და არასასოფლო-სამეურნეო მიწა. მათ შორის 87.2% (734.8 ათასი ჰა) საკუთრებაშია, ხოლო 12.8% (107.5 ათასი ჰა) - დროებით სარგებლობაში. მეურნეობების სარგებლობაში 787.7 ათასი ჰა სასოფლო-სამეურნეო მიწაა. მათ შორის 86.5% (681.1 ათასი ჰა) შინამეურნეობების, ხოლო 13.5% (106.6 ათასი ჰა) იურიდიული პირების სარგებლობაშია.

ყველა კატეგორიის მეურნეობების რაოდენობა სასოფლო სამეურნეო მიწით 574.1 ათასი ერთეულია, ხოლო მეურნეობების საშუალო ფართობი 1.4 ჰექტარია. მეურნეობების უდიდესი ნაწილი მცირემიწიანია. კერძოდ, მეურნეობების 93.7 პროცენტს სარგებლობაში აქვს 2 ჰა-ზე ნაკლები სასოფლო-სამეურნეო მიწა, მეურნეობების რაოდენობა 2-დან 5 ჰექტრამდე სულ 4.8 პროცენტია, ხოლო 5 ჰექტარზე მეტი მიწის ფართობი მხოლოდ 1.5 პროცენტს აქვს. მეურნეობების სარგებლობაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო მიწის 40.1% - კახეთში, 15.5% - ქვემო ქართლში, ხოლო 9.7% სამცხე-ჯავახეთშია.

ოჯახური მეურნეობების განაწილება მეურნის ასაკის მიხედვით გვიჩვენებს რომ 35 წლამდე მეურნეები (38,090 ადამიანი) საერთო რაოდენობის (63,9963 ადამიანი) მხოლოდ 6 პროცენტია. ძირითადი აქტივობა აღინიშნება 35-64 წლის ასაკობრივ ჯგუფში რომელიც საერთო რაოდენობის 59 პროცენტს (377,588 ადამიანი) შეადგენს. 65 წელს

ზევით მეურნეობის წილი კი 35 პროცენტია (224,285 ადამიანი). რეგიონების მიხედვით, მეურნეობების ყველაზე მეტი რაოდენობა იმერეთში (19.6%), კახეთსა (15.1%) და სამეგრელო-ზემო სვანეთში (13.3%) დაფიქსირდა.

მეურნეობების სარგებლობაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობი მიწათსარგებლობის ფორმების მიხედვით გვიჩვენებს, რომ სტრუქტურაში 48 პროცენტი სახნავებს (377,445 ჰა) უკავია, 38 პროცენტი ბუნებრივ სათიბებსა და სამოვრებს (300,004 ჰა), ხოლო 14 პროცენტი მრავალწლოვანი ნარგავებით დაკავებული მიწაა (109,567 ჰა). მორწყული მიწის ფართობი შეადგენს 62,865 ჰა, რაც მთლიანი სასოფლო-სამეურნეო მიწის 8 პროცენტია. მორწყული ფართობების 31.6 პროცენტი კახეთში, 29.4 პროცენტი შიდა ქართლში და 20.3 პროცენტი ქვემო ქართლში ირწყვება. სამელიორაციო ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია-მოდერნიზაციის პროექტი 2011 წლიდან მიმდინარეობს. 2012 წლიდან დღემდე განხორციელებული სარეაბილიტაციო პროექტების შედეგად, წყალუზრუნველყოფილი მიწის ფართობი ორჯერ გაიზარდა და 127,000 ჰექტარს შეადგენს, ხოლო დაშრობა 38,000 ჰექტარზე ხორციელდება. 2017 წლის მონაცემებით, მეურნეობების მფლობელობაში ყველაზე მეტი ფრინველია (8,386.0 ათასი ფრთა), მას მოსდევს მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი (909.7 ათასი სული), ცხვარი და თხა (907.0 ათასი სული), ფუტკრის ოჯახი (240.6 ათასი სკა) და ღორი (150.7 ათასი სული).

მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის სულადობის მაღალი მაჩვენებლები ფიქსირდება სამეგრელო-ზემო სვანეთში (175.5 ათასი სული), იმერეთში (166.6 ათასი სული), ქვემო ქართლში (148.8 ათასი სული) და სამცხე ჯავახეთში (103.5 ათასი სული). ყველაზე დაბალი რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთში (17.8 ათასი სული), მცხეთა მთიანეთში (35.8 ათასი სული) და გურიაში (29.9 ათასი სული). ღორის სულადობით სამეგრელო-ზემო სვანეთი (37.6 ათასი სული), კახეთი (29.7 ათასი სული) და იმერეთის (24.4 ათასი სული) რეგიონები ლიდერობენ. ცხვრის სულადობის ძირითადი წილი კახეთის რეგიონზე მოდის (499.8 ათასი სული), მას მოსდევს ქვემო ქართლი (193.4 ათასი სული) და სამცხე ჯავახეთი (70.7 ათასი სული). ფრინველის რაოდენობა მაღალია ქვემო ქართლში (3641.9 ათასი ფრთა), კახეთსა (1146.7 ათასი ფრთა) და იმერეთში (1019.9 ათასი ფრთა).

წინასწარი მონაცემებით, 2018 წელს ხორბლის წარმოება 8.5 პროცენტით გაიზარდა და 106.2 ათასი ტონა შეადგინა. 33 პროცენტით გაიზარდა ქერის წარმოება (58.5 ათასი ტონა), 33.5 პროცენტით გაიზარდა სიმინდის წარმოება (190.3 ათასი ტონა). კარტოფილის წარმოება 21.1 პროცენტით გაიზარდა და 218.1 ათასი ტონა შეადგინა. ამასთან, 2018 წლის განმავლობაში წარმოებულია 138.3 ათასი ტონა ბოსტნეული, რაც 9.8 პროცენტით აღემატება წინა წლის შესაბამის მონაცემებს. 2018 წლის წინასწარი მონაცემებით, წინა წელთან შედარებით გაზრდილია საშუალო მოსავლიანობის მაჩვენებლები. ხორბლის საშუალო მოსავლიანობამ 2.4 ტონა/ჰა შეადგინა, ქერის საშუალო მოსავლიანობამ - 2.2 ტონა/ჰა, სიმინდის - 2.7 ტონა/ჰა, კარტოფილის - 12.8 ტონა/ჰა, ბოსტნეულის - 8.7 ტონა/ჰა, აქედან კიტრის საშუალო მოსავლიანობაა - 10.7 ტონა/ჰა, პომიდვრის - 11.4 ტონა/ჰა, კომბოსტოს - 31.0 ტონა/ჰა, ხახვის 5.7 ტონა/ჰა, ხოლო ნივრის 3.3 ტონა/ჰა.

წინასწარი მონაცემებით, 2018 წელს ერთწლიანი კულტურების ნათესმა ფართობმა 205.7 ათასი ჰექტარი შეადგინა, მათ შორის საშემოდგომო მარცვლოვანი კულტურების ნათესი ფართობია 53.1 ათასი ჰექტარი, ხოლო საგაზაფხულო კულტურების ნათესმა ფართობმა 152.6 ათასი ჰექტარი შეადგინა. ამავე წელს ქვეყანაში წარმოებულია 86.2 ათასი ტონა თესლოვანი ხილი, რაც 3.3-ჯერ აღემატება წინა წლის შესაბამის მაჩვენებელს. საანგარიშო პერიოდში წარმოებულია ასევე 46.0 ათასი ტონა კურკოვანი ხილი (წინა წელთან შედარებით 2.4 პროცენტით ნაკლები), 21.9 ათასი ტონა კაკლოვანი ხილი (12.2 პროცენტით ნაკლები), 15.5 ათასი ტონა სუბტროპიკული ხილი (19.3 პროცენტით მეტი), 67.4 ათასი ტონა ციტრუსი (15.8 პროცენტით მეტი). აღსანიშნავია, რომ 2018 წელს წარმოებულია 261.8 ათასი ტონა ყურძენი, რაც 44.8 პროცენტით აღემატება წინა წლის შესაბამის მაჩვენებელს.

კლიმატი და გარემოს დაცვა

ზედაპირული და მიწისქვეშა წყლის რესურსების თვალსაზრისით, საქართველო ევროპაში ერთ-ერთი ყველაზე მდიდარი ქვეყანაა. საქართველოში ერთ სულ მოსახლეზე 14,000 მ³ მტკნარი ზედაპირული წყალი მოდის, მაშინ, როდესაც ევროპის ანალოგიური მაჩვენებელი საშუალოდ მხოლოდ 9,300 მ³-ს შეადგენს. საქართველოს ზედაპირული წყლის რესურსები წარმოდგენილია 26,000-ზე მეტი მდინარითა და 850 ტბით, 43 წყალსაცავით, 734 მყინვარითა და 627 კმ² საერთო ფართობის მქონე ჭარბტენიანი ტერიტორიებით.

ერთ-ერთ ძირითად პრობლემას წყალში ამონიუმის აზოტის შემცველობა წარმოადგენს. მდინარეების უდიდეს ნაწილში ამონიუმის აზოტის კონცენტრაცია აჭარბებს მაქსიმალურად დასაშვებ დონეებს, რომლის გამომწვევ მიზეზად სახელდება მუნიციპალური და სასოფლო სამეურნეო ჩამდინარე წყლები. მონაცემები წყლის ხარისხის შესახებ მიიღება რეგულარული მონიტორინგის შედეგად, რომელიც ხორციელდება 36 ქიმიური და მიკრობიოლოგიური პარამეტრისთვის 74 მდინარისა და 12 ტბის 147 წერტილში.

2017 წელს წყლის აღება სოფლის მეურნეობაში 1,798.17 მილიონი კუბ. მეტრია. 2017 წლის მონაცემებით, მდიდარი წყლის რესურსების ფონზე, წყალმომარაგების სისტემაზე მიერთებული მოსახლეობა 2.48 მილიონი ანუ საერთო რიცხოვნობის 66.4 პროცენტია. უკანასკნელ წლებში წყალმომარაგების სისტემაზე მიერთებული მოსახლეობის რაოდენობა გაზრდილია. ასევე, უკანასკნელ წლებში გაზრდილია წყალმომარაგებელი საწარმოების მიერ წყალმომარაგების სისტემაში გაშვებული წყლის მოცულობა, თუმცა მაღალია დანაკარგები წყლის ტრანსპორტირებისას. მაგალითად, 2017 წელს დანაკარგის მოცულობა 62.8 პროცენტი შეადგინა.

საქართველო მთიანი ქვეყანაა, დაბლობი ზონა ქვეყნის ტერიტორიის მხოლოდ 46%-ს მოიცავს. დაბლობში მიწის რესურსები ხასიათდება სასოფლო-სამეურნეო ათვისების მაღალი დონით, სავარგულების მაღალი ბუნებრივი ნაყოფიერებით. საქართველოში მიწის რესურსების გამოყენების თვალსაზრისით საქართველოს ტერიტორია შეიძლება დაიყოს სამ ნაწილად: 1. სამიწათმოქმედო ტერიტორია – 15.8%; 2. ბუნებრივ-სამეურნეო ფართობი (ტყე, ბუჩქნარი, სათიბ-სამოვრები) – 70.6%; 3. სოფლის მეურნეობაში გამოუყენებელი მიწა – 13.6%.

საქართველო მთაგორიანი ქვეყანაა, ამიტომ აქ ტყეები თითქმის მთლიანად (97.7%) მთის ფერდობებზეა. დასავლეთ საქართველოში ტყეები იწყება ზღვის დონიდანვე და ფარავს დაბლობებსა და მთისწინა კალთებს ზღვის დონიდან 500 მ სიმაღლემდე. სატყეო მეურნეობის ძირითადი მიზანია ეროვნული მეურნეობისა და მოსახლეობის მრავალფეროვანი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება ტყის პროდუქტებზე ტყის რესურსების გამოუღებლად. ეს ამოცანა უნდა წყდებოდეს ტყით დაფარული ფართობების შეუმცირებლად, ტყის პროდუქტიულობის შენარჩუნებით, მისი ბუნებისდაცვითი, სანიტარულ-ჰიგიენური და სხვა სასარგებლო თვისებების დაცვით.

ბიზნესში, სატყეო სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობა 2017 წელს 870 კაცია (ბიზნეს სექტორში დასაქმებულთა 0,1 პროცენტი). ტყე პირდაპირ კავშირშია ატმოსფერული ჰაერის გაჯანსაღებასა და წყლის რესურსების დაცვასთან, რადგან ჭანგბადის შევსება ძირითადად ფოტოსინთეზის გზით ხდება. ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურება უკანასკნელი წლების განმავლობაში აქტუალურია. მნიშვნელოვან უარყოფით ზემოქმედებას ახდენს ადამიანის ჯანმრთელობაზე. დაბინძურებული ჰაერი იწვევს სხვადასხვა დაავადებას და ადამიანების ნაადრევ სიკვდილს. ჰაერის ზოგიერთი დამაბინძურებელი ზიანს ეკოსისტემებსაც აყენებს. საქართველოში ქიმიურ ნივთიერებებთან დაკავშირებული მონაცემები მწირია, სოფლის მეურნეობაში მოიხმარება შემდეგი სხვადასხვა ქიმიური ნივთიერებები - აგროქიმიკატები (სასუქები, პესტიციდები, ჰერბიციდები, და სხვ.). სოფლის მეურნეობაში მინერალური სასუქები ასევე ფართოდაა გავრცელებული. საქართველოს სოფლის მეურნეობისთვის ბუნებრივი კატასტროფებიდან გამოწვეული რისკები და დანაკარგები მაღალია.

საქართველოში ნარჩენების მართვის სფეროში სტატისტიკური მონაცემების და სათანადო ინფრასტრუქტურის არარსებობა მნიშვნელოვანი გამოწვევაა გონივრული პოლიტიკის დაგეგმვისათვის. 2015 წლის მდგომარეობით, საქართველოში საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი მხოლოდ ოთხი ნაგავსაყრელია (ერთი კერძო და სამი სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული). თითქმის ყველა სასოფლო დასახლებას აქვს ერთი ან მეტი მცირე ზომის სტიქიური ნაგავსაყრელი. ხშირ შემთხვევაში ისინი განთავსებულია მდინარეების ნაპირებზე ან მოსახლეობასთან ახლოს და, შესაბამისად, საფრთხეს უქმნის ადამიანის ჯანმრთელობასა და გარემოს. საერთო ჯამში საქართველოში აღირიცხება 60-მდე ოფიციალური ნაგავსაყრელი, რომლებსაც არ გააჩნიათ გარემოზე ზემოქმედების ნებართვა და ბევრად მეტი მცირე ზომის სტიქიური ნაგავსაყრელი.

დაცული ტერიტორიების სისტემა ემსახურება ბუნებრივი ეკოსისტემების, ლანდშაფტებისა და ცოცხალი ორგანიზმების დაცვა და აღდგენა, საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილი, გადაშენების საფრთხის წინაშე მყოფი გარეული ცხოველებისა და მცენარეების გენოფონდის დაცვა, უნიკალური და იშვიათი ორგანული თუ არაორგანული ბუნებრივი წარმონაქმნების შენარჩუნება, ეროზიული, ღვარცოფის, წყალდიდობა-წყალმოვარდნის, ზვავის, მეწყრის აქტიური გავლენის ზონაში მოხვედრილი ტერიტორიების, აგრეთვე, ზედაპირული და მიწისქვეშა წყლების ფორმირების, გადინებისა და განტვირთვის არეალების დაცვა ანთროპოგენური ზემოქმედებისაგან და სხვა. საქართველოს დაცული ტერიტორიები ასევე წარმოადგენს ვიზიტორებისათვის მიმზიდველ და ხშირად მონახულებად ტერიტორიებს.

პოლიტიკის მიღწევები (2015-2020)

„დრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ“ (DCFTA) ხელშეკრულებაზე ხელმოწერამ ქართული პროდუქციის ევროკავშირის ბაზარზე გატანის რეალური პერსპექტივა შექმნა. ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმების განხორციელების პროცესში რეფორმები გატარდა კომპლექსურად ყველა მიმართულებით, განსაკუთრებით სურსათის უვნებლობის სფეროში. ქართველ მეწარმეებს საშუალება მიეცათ საერთაშორისო და ევროპული სტანდარტების ეტაპობრივად დასაწერად. შედეგად გაიზარდა ხარისხიანი პროდუქციის წარმოებისა და მიწოდების მასშტაბები, რამაც ხელი შეუწყო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას საერთაშორისო ბაზარზე.

საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ ინიცირებულია და ხორციელდება ერთიანი აგროპროექტი, რომლის მიზანია სოფლის მეურნეობის პირველადი წარმოების გადამამუშავების და შენახვა-რეალიზაციის რგოლების უზრუნველყოფა იაფი და ხელმისაწვდომი ფულადი სახსრებით, აგროსექტორში დაზღვევის განვითარების ხელშეწყობა, სანერგე მეურნეობების მოწყობის და მრავალწლოვანი კულტურების თანამედროვე ბაღების გაშენების ხელშეწყობა, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავებელი და შემნახველი საწარმოების თანადაფინანსება.

ერთიანი აგროპროექტის ფარგლებში აგროდაკრედიტების საერთო მოცულობა დღეისათვის (30.06.2019-ის მდგომარეობით) უკვე 2,013,139,276 ლარს (შეღავათიანი აგროკრედიტის პროექტი) აჭარბებს; 30.06.2019-ის მდგომარეობით გაშენებულია 7,473 ჰა ინტენსიური ტიპის ხეხილის ბაღი (დაფინანსებულია/დამტკიცებულია 7,526 ჰა) დღეისათვის დაფინანსებულია 200 ახალი საწარმო, გაფართოებული და გადაიარაღებულია 940 არსებული საწარმო.

მნიშვნელოვანი შედეგებია აგროდაზღვევის მიმართულებით, რომლის მთავარი მიზანია აგროსექტორში სადაზღვევო ბაზრის განვითარება, სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის ხელშეწყობა, სასოფლო-სამეურნეო სფეროში დასაქმებული პირების კონკურენტუნარიანობის ამაღლება. 2014-2018 წლებში აგროდაზღვევის პროგრამის ფარგლებში გაცემულია 81,453 პოლისი. სულ დაზღვეულია 71,413 ჰა მიწის ფართობი. 2014-2018 წლებში ანაზღაურებულმა ზარალმა შეადგინა - 35,342,381 ლარი.

სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის თანადაფინანსების პროგრამის ფარგლებში, რომლის მიზანია სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკაზე ხელმისაწვდომობის გაზრდა, 30.06.2019 მდგომარეობით გაფორმდა 102 ხელშეკრულება, ჯამური თანხით - 14,307,042 ლარი, საიდანაც თანადაფინანსების მოცულობამ შეადგინა 6,677,671 ლარი.

ფერმათა/ფერმერთა რეგისტრაციის პროექტის მიზანია აღრიცხულ იქნეს საქართველოს მასშტაბით სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობით დაკავებული ყველა პირი, რაც შესაძლებლობას მისცემს სახელმწიფოს ფლობდეს მათ შორის სტატისტიკურ ინფორმაციას, რომელიც გამოყენებული იქნება სამიზნე ჯგუფების სწორი შერჩევისათვის და მათთვის სხვადასხვა მასტიმულირებელი პროექტების/პროგრამების საჭიროებისამებრ დაეგმვისა და განხორციელებისთვის. 2018 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით რეგისტრირებულია 107,058 ფერმა/ფერმერი.

მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა ხარისხის საერთაშორისო სტანდარტების დანერგვას, რომელიც ხორციელდება „ერთიანი აგროპროექტის“ ფარგლებში. ყველა საწარმო, რომელიც გადამამუშავებელი და შემნახველი საწარმოების თანადაფინანსების პროგრამით სარგებლობს, ვალდებულია დანერგოს ISO-22000-ს ან HACCP-ის საერთაშორისო სტანდარტი.

აღსანიშნავია მევენახეობა-მეღვინეობის განვითარების კუთხით განხორციელებული ღონისძიებები, მათ შორის, ვენახების კადასტრის პროგრამა და ბაზრების დივერსიფიკაცია. ბოლო წლებში რთველის ახალი მიდგომებით ჩატარება მევენახეობა-მეღვინეობის დარგის განვითარების დამატებითი სტიმული გახდა. 2018 წელს ღვინის ექსპორტმა რეკორდულ მაჩვენებელს მიაღწია, ექსპორტირებულია 86.2 მლნ ბოთლი (0.75 ლ), მსოფლიოს 53 ქვეყანაში.

ფერმერთა კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიზნით, საერთაშორისო ორგანიზაციებთან აქტიური თანამშრომლობით, მიმდინარეობს ფერმერთა ექსტენციის სხვადასხვა პროგრამები, სხვადასხვა მიმართულებებით, შემუშავებულია ექსტენციის სტრატეგია, ფუნქციონირებს მობილური ექსტენციის სისტემა.

საქართველოს მასშტაბით სულ რეგისტრირებულია 1,038 სასოფლო-სამეურნეო სტატუსის მქონე კოოპერატივი. ხორციელდება სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების შესაძლებლობების განვითარებაზე ორიენტირებული პროგრამები;

სახელმწიფო პროგრამების საშუალებით ქვეყანაში წლიდან წლამდე იზრდება მელიორირებული (წყალზრუნველყოფილი და დრენირებული) მიწების ფართობები. ვითარდება და უმჯობესდება სარწყავი (საირიგაციო) და დამშრობი (სადრენაჟე) სისტემები. თანდათანობით ხორციელდება მორწყვის თანამედროვე სისტემების დანერგვა.

საქართველოს გარემოს დაცვის და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ინიციატივით და დანიის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (DANIDA) დაფინანსებით 2018 წლიდან დაიწყო სოფლად ახალგაზრდა მეწარმეების მხარდაჭერის პროგრამა - „ახალგაზრდა მეწარმე“. პროგრამის ძირითად ამოცანას ახალგაზრდებისთვის ფინანსური და ტექნიკური დახმარების გაწევის გზით რეგიონებში ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობა და სიღარიბის შემცირება, ხოლო ძირითად მიზანს რეგიონებში კერძო სექტორის განვითარება, ახალგაზრდების ბიზნესში ჩართულობის ხელშეწყობა და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოება-რეალიზაციის ჯაჭვში ინვესტიციების განხორციელება წარმოადგენს. პროგრამა ითვალისწინებს, როგორც სასოფლო-სამეურნეო ისე არა სასოფლო-სამეურნეო ბიზნეს მიმართულების დაფინანსებას. 30.06.2019-ის მდგომარეობით პროგრამის ფარგლებში, გაფორმდა 178 ხელშეკრულება, ჯამური თანხით - 18,931,868 ლარი, საიდანაც თანადაფინანსების მოცულობამ შეადგინა 7,381,040 ლარი.

სსიპ საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ლაბორატორია განთავსდა ახალ შენობაში და აღიჭურვა თანამედროვე სურსათის უვნებლობის, ცხოველთა ჯანმრთელობისა და ფიტოსანიტარული სისტემის მეთოდოლოგიური მიდგომების, დიაგნოსტიკისა და შემოწმების დანადგარებით. ლაბორატორიაში დანერგილი კვლევები სრულად არის აკრედიტირებული საერთაშორისო სტანდარტის ISO 17025:2005 შესაბამისად. განხორციელდა 11 ლაბორატორიის შენობა-ნაგებობების კაპიტალური შეკეთება და თანამედროვე მატერიალურ-ტექნიკური ბაზით აღჭურვა;

ჩამოყალიბდა და გამართულად ფუნქციონირებს სურსათის უვნებლობის სისტემა. სამომხმარებლო ბაზრისა და საზოგადოებრივი კვების ობიექტების კონტროლის ფარგლებში მუდმივად ხორციელდება სახელმწიფო კონტროლი;

მომხმარებლის ინტერესების დაცვის, მისი ინფორმირებულობის გაზრდისა და ბაზარზე ვითარების გაჯანსაღების მიზნით ამოქმედდა ახალი რეგულაციები.

ცხოველთა ჯანმრთელობის დაცვისა და ეპიზოოტიური კეთილსაიმედოობის მიზნით, ყოველწლიურად ხორციელდება უფასო ვაქცინაცია. წარმატებით მიმდინარეობს მსხვილფეხა და წყრილფეხა პირუტყვის ინდენტიფიკაცია-რეგისტრაცია.

წლის მდგომარეობით, ქვეყნის მასშტაბით ფუნქციონირებს 6 ვეტერინარული ზედამხედველობის პუნქტი, სადაც ცხოველების სეზონური გადარეკვისას ხდება პირუტყვის უფასოდ დამუშავება გარეგანი პარაზიტების საწინააღმდეგოდ.

ყოველწლიურად ხორციელდება პროგრამები სასოფლო-სამეურნეო კულტურების დაცვის ღონისძიებები საკარანტინო და განსაკუთრებით საშიში მავნე ორგანიზმებისაგან კერების ლიკვიდაციის საშუალებით.

შეიქმნა „ხარისხის ნიშანი“, რომელიც მიზნად ისახავს საქართველოში სურსათთან დაკავშირებული ხარისხის სქემების განვითარებას, პროდუქტის ბრენდინგის, მარკეტინგის საერთაშორისო პრაქტიკის დანერგვის ხელშეწყობას, მათი დაცვის სამართლებრივი და ინსტიტუციონალური მექანიზმების სრულყოფას, ხარისხის ნიშნის მიხედვით ნიშანდებული სურსათის პოპულარიზაციას და საქართველოში წარმოებული სურსათის მიმართ მომხმარებელთა ნდობის ამაღლებას.

მეხილეობის საცდელ-საკოლექციო ნარგავთა გამდიდრდა 120 ადგილობრივი, 60 ინტროდუცირებული და კენკროვნების 8 ჯიშით. მოძიებულია და კვლევაში დაემატა ვაზის 45 ველური ფორმა, 30 ადგილობრივი და 15 ინტროდუცირებული ჯიშით.

მიმდინარეობს სელექციური სამუშაოები ქართული მთის ძროხის, ტიპური ქართული ნაზმატყლიანი და ნახევრადნაზმატყლიანი ცხვრის, მეგრული თხის და კახური ღორის სანაშენე ბირთვის შექმნის მიზნით;

ადგილობრივი ქათმის, ჭრელი იხვის, ჩალისფერი ინდაურის, ჯავახური ბატის, კოლხური ხოხბის ხალასად მოშენება; მოძიებულია და შექმნილია ქართული ფუტკრის მეგრული პოპულაციის სანაშენე ბირთვი.

გამოკვლევულია საქართველოს ნიადაგები 100 ათასამდე ჰა სას/სამ დანიშნულების ფართობები. შედგენილია 6 თემატური რუკა.

ბაზარზე ხარისხიანი სათესლე და სარგავი მასალის დამკვიდრებისათვის, თესლისა და სარგავი მასალის სერტიფიცირების სისტემის დანერგვის მიზნით, შეიქმნა საერთაშორისო წესების და სტანდარტების შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზა, ამუშავდა მარცვლეული კულტურების (ხორბალი ქერი) სავალდებულო და სარგავი მასალის ნებაყოფლობითი სერტიფიცირების სისტემა. თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისად აღიჭურვა თესლის ხარისხის ლაბორატორია და მიმდინარეობს აკრედიტაციის სამუშაოები. ამუშავდა მინდვრის კულტურების აქტიური კოლექციისა და ინ-ვიტრო გენ-ბანკი.

უკანასკნელ პერიოდში დადებითი ტენდენციები შეინიშნება აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტის მიმართულებით, მნიშვნელოვანი ღონისძიებები ტარდება ბაზრების დივერსიფიკაციის მიმართულებით.

2018 წელს, წინასწარი მონაცემებით, მთლიანი შიდა პროდუქტი მიმდინარე ფასებში, სოფლის მეურნეობის, ნადირობის და სატყეო მეურნეობის, თევზჭერის და მეთევზეობის სექტორში, 2017 წელთან შედარებით 131 მლნ ლარით (5.0%), ხოლო 2012 წელთან შედარებით 803 მლნ ლარით (41.5%) გაიზარდა და 2.7 მლრდ ლარი შეადგინა. 2012-2018 წლებში, აღნიშნული მაჩვენებლის საშუალო წლიური მატების ტემპმა 134 მლნ ლარი, ხოლო საშუალო წლიური ზრდის ტემპმა 6.0% შეადგინა.

2012 წლიდან 2017 წლამდე, საშუალო წლიური მშპ მიმდინარე ფასებში, გაანგარიშებული სოფლის მეურნეობის სექტორში დასაქმებულ ერთ ადამიანზე, გაიზარდა 42.5%-ით. აღნიშნულ პერიოდში, მაჩვენებლის საშუალო წლიური ზრდა 7.3%-ს შეადგენდა.

2018 წელს, წინასწარი მონაცემებით, მთლიანი შიდა პროდუქტი მუდმივ ფასებში, სოფლის მეურნეობის, ნადირობის და სატყეო მეურნეობის, თევზჭერის და მეთევზეობის სექტორში, 2017 წელთან შედარებით 13 მლნ ლარით (0.7%), ხოლო 2012 წელთან შედარებით 183 მლნ ლარით (11.6%) გაიზარდა და 1.8 მლრდ ლარი შეადგინა.

წინასწარი მონაცემებით, 2018 წელს, აგროსასურსათო სექტორის (სოფლის მეურნეობის პროდუქციის პირველადი და სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავების შედეგად მიღებული პროდუქცია) მთლიანი გამოშვება, 2017 წელთან შედარებით 455 მლნ ლარით (5.1%), ხოლო 2012 წელთან შედარებით 2.8 მლრდ ლარით (42.1%) გაიზარდა და 9.3 მლრდ ლარი შეადგინა. 2012-2018 წლებში, აღნიშნული მაჩვენებლის საშუალო წლიური მატების ტემპმა 459 მლნ ლარი, ხოლო საშუალო წლიური ზრდის ტემპმა 6.0% შეადგინა.

2018 წლის მონაცემებით, საქართველოდან აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტის ღირებულებამ რეკორდულ მაჩვენებლს მიაღწია და 959.2 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 23.2%-ით აღემატება 2017 წლის და 87.9%-ით აღემატება 2012 წლის ანალოგიურ მაჩვენებლებს.

2018 წელს, 2012 წელთან შედარებით, აგროსასურსათო პროდუქციით საგარეო ვაჭრობის უარყოფითი სავაჭრო სალდო -753 მლნ აშშ დოლარიდან -394 მლნ აშშ დოლარამდე შემცირდა. კლებამ 47.6% შეადგინა.

მნიშვნელოვანია, რომ განვითარების პროცესი გაგრძელდეს და შემდგომ სტრატეგიულ პერიოდში უპირატესობა მიენიჭოს სოფლის მეურნეობის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიმართულებით პროგრამების განხორციელებას, უზრუნველყოფილ იქნას ხარისხიანი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების საშუალებების გამოყენება სურსათის წარმოებისთვის, მეტი ყურადღება გამახვილდეს მდგრად განვითარებაზე და ბუნებრივი რესურსების რაციონალურ გამოყენებაზე.

საქართველოს სოფლის განვითარების სტრატეგიის (2017-2020) 2017-2018 წლების ძირითადი შედეგები

წლების განმავლობაში საქართველოს მთავრობა მნიშვნელოვან ღონისძიებებს ახორციელებდა სოფლის განვითარების მიზნით, თუმცა სახელმწიფო პოლიტიკის დონეზე სოფლის განვითარება პირველად 2017 წელს ჩამოყალიბდა. შესაბამისად, საქართველოს მთავრობამ შეიმუშავა საქართველოს სოფლის განვითარების 2017-2020 წლების სტრატეგია (შემდგომში სტრატეგია) და 2017 წლის სამოქმედო გეგმა, რაც წინ გადადგმული ნაბიჯია საქართველოს ევროკავშირთან დაახლოების გზაზე. ამ პროცესში აღსანიშნავია ევროკავშირის მხარდაჭერა, ევროკავშირის სოფლისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების ევროპის სამეზობლო პროგრამის (ENPARD) ფარგლებში. საქართველოს სოფლის განვითარების 2017-2020 წლების სტრატეგიაში გათვალისწინებულია საქართველოს მთავრობის პრიორიტეტები და ყველა იმ სექტორული თუ მულტისექტორული განვითარების მიმართულება, რომლებიც კავშირშია სოფლის განვითარებასთან. სტრატეგიას სამი პრიორიტეტული მიმართულება აქვს: (1) ეკონომიკა და კონკურენტუნარიანობა; (2) სოციალური პირობები და ცხოვრების დონე; და (3) გარემოს დაცვა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვა. სტრატეგიის შესაბამისად, დაიგეგმა და განხორციელდა 2017 და 2018 წლების სამოქმედო გეგმები.

2017 წელი	2018 წელი
სამოქმედო გეგმით გათვალისწინებული აქტივობების ინდიკატორების (70): <ul style="list-style-type: none"> 86%-ი შესრულდა სრულად; 11%-ი ნაწილობრივ; 3%-ი არ შესრულებულა. 	ცხრა ამოცანის ინდიკატორიდან, დაგეგმილთან შედარებით: <ul style="list-style-type: none"> 6 ინდიკატორი, 100 %-ზე მეტი მაჩვენებლით, 2 ინდიკატორი 100 %-იანი მაჩვენებლით, 1 ინდიკატორი 88.9 %-ით შესრულდა.
ბიუჯეტის ფაქტობრივი ხარჯვა: 549,689,556 ლარი (+38.3% დაგეგმილთან შედარებით)	ბიუჯეტის ფაქტობრივი ხარჯვა: 682,821,991 ლარი (+20% დაგეგმილთან შედარებით)

პრიორიტეტი 1: ეკონომიკა და კონკურენტუნარიანობა

- დაფინანსდა 74 ახალი ან არსებული საწარმოს გაფართოება/გადაიარაღება/ მოდერნიზაცია.
- დაფინანსდა 114 ახალგაზრდა მეწარმე.
- გაშენდა/დაკონტრაქტდა 2,053 ჰა ახალი ბაღი.
- დასრულდა 10 გადამამუშავებელი საწარმოს და 3 შემნახველი საწარმოს შექმნა.
- მოეწყო 2 ადგილობრივი გამოფენა-გაყიდვა.
- გაუმჯობესდა სარწყავი წყლის მიწოდება 1,440 ჰექტარზე.
- რეგულარულ სარწყავში გადასაცვანი მიწის ფართობი გაიზარდა 6.6 ათასი ჰექტრით. დასრულდა სამი მაგისტრალური არხის რეაბილიტაცია.
- ბენეფიციარი კომპანიების კრედიტისა და ლიზინგის საგნის პროცენტის თანადაფინანსების მიმართულებით მხარი დაეჭირა 15 ახალ ან/და არსებული საწარმოს გაფართოების პროექტს.
- სასტუმრო ინდუსტრიის მიმართულების ფარგლებში მხარი დაეჭირა 28 ახალ ან/და არსებული სასტუმროს გაფართოების პროექტს.
- დამატებით 3 ტურისტული პროდუქტი შეიქმნა, დამატებით 2 ინფრასტრუქტურული პროექტი განხორციელდა.
- 40 მუნიციპალიტეტში განხორციელდა 31 კულტურული და საგანმანათლებლო პროექტი.
- რეაბილიტირებულია რეგიონებში მდებარე კულტურული მემკვიდრეობის 76 ძეგლი.
- განხორციელდა რეგიონებში სამინისტროს დაქვემდებარებაში არსებული 12 სსიპ-ის (მუზეუმების, სახლ-მუზეუმების), ასევე, მუზეუმ-ნაკრძალების დაფინანსება.

პრიორიტეტი 2: სოციალური მდგომარეობა და ცხოვრების დონე

- გადამზადდა ციფრულ წიგნიერებასა და პროგრამირების ენებში 1,150 ბენეფიციარი და ელექტრონულ წიგნიერებაში 200 მეწარმე.
- შეიქმნა და აღიჭურვა 2 ინოვაციების ცენტრი და 1 ინოვაციების ჰაბი.
- ტრენინგი "მეწარმეობის უნარების განვითარება" გაიარა 32-მა მასწავლებელმა და 2-მა დირექტორმა
- სახელმწიფო ენის სწავლების პროგრამით ისარგებლა 3400-მა ეროვნული უმცირესობის წარმომადგენელმა.
- სხვადასხვა ტიპის ახალგაზრდულ აქტივობაში ჩაერთო 10,000 ახალგაზრდა.

- რეკრეაციულ ბანაკებში საქართველოს რეგიონებიდან მონაწილეობა მიიღო 7,500-მა ბენეფიციარმა.
- განხორციელდა 331 საჯარო სკოლის აღჭურვა სხვადასხვა სახის სასკოლო ინვენტარით.
- დასრულდა სოფლად 19 სკოლის მშენებლობა.
- უსადენო ინტერნეტი დამონტაჟდა 108 სკოლაში.
- საზაფხულო სკოლებში მონაწილეობა მიიღო სოფლის სკოლების 1,530-მა მოსწავლემ.
- სპორტის, კულტურა-ხელოვნებისა და ინტელექტუალურ-შემეცნებითი მიმართულებების წრეებსა და პროექტებში 14,000 მოსწავლე ჩაერთო.
- 20,481 აბონენტს მიეცა ბუნებრივი გაზის ქსელში ჩართვის შესაძლებლობა.
- ყაზბეგის და დუშეთის მუნიციპალიტეტების მაღალმთიანი სოფლების მუდმივად მცხოვრებ 5,700 აბონენტს აუნაზღაურდა მიწოდებული ბუნებრივი გაზის ღირებულება.
- 587.5 კმ ადგილობრივი მნიშვნელობის საავტომობილო საგზაო მონაკვეთებზე - დაიგო ან რეაბილიტირებულ იქნა გაზის საფარი.
- აშენდა/რეაბილიტირებულ იქნა 22 სპორტული და კულტურის ობიექტი.
- 14.7 კმ გზაზე მოეწყო გარე განათება.
- 497 დევნილ ოჯახს საკუთრებაში გადაეცა საცხოვრებელი სახლი.
- აშენდა და აღიჭურვა 3 იუსტიციის სახლი (ახალქალაქი, მარტვილი და სენაკი)
- ჩატარდა შეხვედრა 4 საზოგადოებრივ ჯგუფთან

პრიორიტეტი 3: გარემოს დაცვა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვა

- სამ დაცულ ტერიტორიაზე განვითარდა დაცვის ინფრასტრუქტურა.
- ერთი დაცული ტერიტორია უზრუნველყოფილია სადემარკაციო საინფორმაციო ნიშნულებით.
- 3 დაცულ ტერიტორიაზე მოეწყო ეკოტურისტული და ეკოსაგანმანათლებლო მნიშვნელობის საინფორმაციო ინფრასტრუქტურა.
- დამტკიცდა მაჭახელას ეროვნული პარკის მართვის გეგმა.
- 160.4 ჰა-ზე გაშენდა ტყის მასივი.
- დაზღვეულ იქნა 11,557 ჰა სასოფლო-სამეურნეო მიწა.
- დაიწყო 1 ახალი რეგიონული ნაგავსაყრელის მშენებლობა.
- დამონტაჟდა და გაიმართა 3 ავტომატური მეტეოროლოგიური სადგური და 5 ჰიდროლოგიური სადგური.

SWOT ანალიზი

სტრატეგიის ფარგლებში გამოვლენილი ძლიერი მხარეები

<p>სოციალ-ეკონომიკური მდგომარეობა სოფლად</p> <ul style="list-style-type: none"> • სოფლად არსებული ადამიანური რესურსი; • სოფლის მეურნეობის მიღმა საქმიანობების განვითარების შესაძლებლობა; • ხელსაყრელი ბიზნესგარემო; • სოფლის ტიპის არეალის მაღალი წილი ქვეყნის ტერიტორიაში; • მდიდარი და კარგად შენარჩუნებული ძირითადი ბუნებრივი რესურსები; • ხალხური რეწვის ტრადიციები; • ინვესტირებისათვის (მათ შორის სოფლის მეურნეობაში) მიმზიდველი გარემო; • სახელმწიფოს მხარდი ინვესტიციები საბაზისო, სატრანსპორტო და ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის განვითარებაში; • მეწარმეობის განვითარების ხელშეწყობის სახელმწიფო პროგრამები, რომელთა დიდი ნაწილი ფოკუსირებულია რეგიონალურ, სასოფლო დასახლებების მეწარმეების ინტერესებზე; • საჯარო მომსახურებებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებისთვის მხარდი სახელმწიფო ინვესტიციები; • ადგილობრივი განვითარების ჯგუფების საშუალებით დაგროვილი ცოდნა და გამოცდილება; • კულტურული და ისტორიული მემკვიდრეობა და სტუმართმოყვარეობა; • სტაბილურად მზარდი ტურიზმის სექტორი, მათ შორის, მზარდი ტურიზმი სოფლად; • მცირე და საშუალო საწარმოების მზარდი პროდუქტიულობა, რასაც ძირითადად არასასოფლო-სამეურნეო სექტორის განვითარება უწყობს ხელს;

სურსათი და სოფლის მეურნეობა

- კლიმატისა და ნიადაგის მრავალფეროვნება, რომელიც იძლევა წარმოებაში მაღალი ვარიაციების შესაძლებლობას და მალეფუჭებადი პროდუქტებისათვის მიწოდების პერდიოდის გახანგრძლივებას.
- ინსტიტუციურად მზარდი, გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, მის დაქვემდებარებაში არსებული სტრუქტურებით.
- ეკონომიკურად სიცოცხლისუნარიანი აგრარული პოლიტიკა, რომელიც უმჯობესდება.
- დონორთა მხარდაჭერა, რომელიც წლების მანძილზე მზარდია
- სხვადასხვა ბაზრებზე წვდომის უპირატესობა, დაბალი ტარიფებით.
- მიგრაციის მიუხედავად(სოფლიდან ქალაქად და ქვეყნის საზღვრებს გარეთ)კვლავ შესაძლებელია კვალიფიციური მუშახელის მოძიება რეგიონებში.

გარემო და კლიმატი

- კარგად შენარჩუნებული ბუნებრივი ლანდშაფტები და ეკოსისტემები ;
- სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის საჭირო ბუნებრივი რესურსების (ნაყოფიერი ნიადაგი, სათიბები და საძოვრები, სუფთა წყალი და ჰაერი, ხელსაყრელი კლიმატი) უხვად არსებობა;
- შენარჩუნებული აგრო-ბიომრავალფეროვნება.

სტრატეგიის ფარგლებში გამოვლენილი სუსტი მხარეები

სოციალ-ეკონომიკური მდგომარეობა სოფლად

- სოფლად უმუშევრობის მაღალი დონე
- სიღარიბის შედარებით მაღალი მაჩვენებლები (განსაკუთრებით ახალგაზრდებში) და სოციალური მოწყვლადობის მზარდი რისკი;
- დაბალპროდუქტიულ სექტორებში თვითდასაქმების მაღალი მაჩვენებელი;
- დაბალი შრომის მწარმოებლურობა (ერთ დასაქმებულზე წარმოებული დამატებული ღირებულება);
- არასასოფლო-სამეურნეო სფეროში დასაქმების შეზღუდული შესაძლებლობები;
- პროფესიული განათლების დაბალი დონე, თანამედროვე ტექნოლოგიებისა და ცოდნის არასაკმარისი გამოყენება
- სოფლად ეკონომიკის დივერსიფიკაციის და კონკურენტუნარიანობის დაბალი დონე;
- სუსტი საბაზრო კავშირები მიწოდების ჯაჭვში;
- ნეგატიური დემოგრაფიული ტენდენცია, სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის რიცხოვნობის შემცირება (განსაკუთრებით ახალგაზრდების) და მოსახლეობის დაბერება (განსაკუთრებით მაღალმთიან რეგიონებში);
- არასასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის დაბალი განვითარება (მათ შორის სფეროში საწარმოების დაბალი რაოდენობა), რაც მოსახლეობას დამოკიდებულს ხდის სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაზე;
- საჯარო და კერძო მომსახურებებზე დაბალი ხელმისაწვდომობა და შეზღუდული გეოგრაფიული დაფარვის არეალი;
- სუსტად განვითარებული სამეწარმეო საქმიანობის კულტურა;
- სხვადასხვა სექტორებში კვალიფიციური სპეციალისტების ნაკლებობა;
- სოფლად საოჯახო მეურნეობების შედარებით დაბალი შემოსავლები;
- საბაზისო, სოციალური და ტურისტული ინფრასტრუქტურის და მომსახურების დაბალი ხარისხი;
- ტურისტული შესაძლებლობების შესახებ დაბალი ცნობიერება, როგორც მეწარმეებს, ინვესტორებს ასევე პოტენციური ტურისტების შორის;
- ბიზნესსაკონსულტაციო მომსახურებაზე დაბალი ხელმისაწვდომობა;
- ტურისტული სააგენტოების მცირე რაოდენობა და სუსტი კავშირის თბილისში არსებული ტურისტულ სააგენტოებსა და რეგიონის ტურისტულ ობიექტებს შორის;
- ქალაქის ტიპის დასახლებებთან შედარებით, ცენტრალიზებული სასმელი წყლის და საკანალიზაციო ქსელებზე დაბალი ხელმისაწვდომობა;
- ტრადიციული დასახლებების დეგრადაცია;
- სოფლად ფინანსურ რესურსებზე დაბალი ხელმისაწვდომობა ბიზნესებისთვის და ახალი ბიზნეს ინიციატივებისთვის;
- ადგილობრივი განვითარების მდგრადი პროექტების განხორციელების დაბალი შესაძლებლობები;
- სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის დაბალი ხელმისაწვდომობა პროფესიულ განათლებასა და ტრენინგებზე;
- ინტერნეტზე დაბალი ხელმისაწვდომობა;

- ადგილობრივი საჭიროებების განსაზღვრის და მათი დაკმაყოფილების პროცესში სოფლის მოსახლეობის ჩართულობის სუსტი მექანიზმები. არსებულ მექანიზმებში წარმატებით მონაწილეობისათვის საჭირო უნარების სისუსტე;

სურსათი და სოფლის მეურნეობა

- ნაკლებად განვითარებული სასოფლო-სამეურნეო ინფრასტრუქტურა, რომელიც ზღუდავს მიწოდების ლოჯისტიკას.
- სასოფლო-სამეურნეო უნარ-ჩვევების ნაკლებობა იმ ადამიანებში, რომლებიც ძირითადად ფლობენ სასოფლო-სამეურნეო მიწებს, თუმცა არ მიიჩნევენ საკუთარ თავს ფერმერებად.
- მცირემიწიანობა .
- მიწის რეგისტრაციის პრობლემა, რომელიც ქმნის წინააღმდეგობებს კრედიტზე ხელმისაწვდომობის მხრივ.
- ცოდნასა და ახალ ტექნოლოგიებზე ნაკლები ხელმისაწვდომობა სოფლის მეურნეობის სექტორში.
- იაფ სარწყავ წყალზე ნაკლები ხელმისაწვდომობა ზოგიერთ რეგიონში
- ხელმისაწვდომობის ნაკლებობა მაღალი ხარისხის ძირითად საწარმოო საშუალებებზე ,რაც გამოწვეულია ბაზრის სიმცირითა და ნაკლებად ეფექტური კონტროლის მექანიზმებით.
- შეზღუდული სასაწყობო, გადამამუშავებელი და მოსავლის შემდგომ საჭირო საშუალებები, რომელთა არსებობის შემთხვევაში იზრდება პროდუქციის ფასი და დახლზე განთავსების ხანგრძლივობა.
- თანამედროვე საბითუმო და მწვანე ბაზრებზე ორიენტირებული მეწარმეების სიმცირე.
- ნაკლები ინტერესი გაერთიანებისა და კონსოლიდაციისკენ.

გარემო და კლიმატი

- ფერმერების მიერ თანამედროვე, გარემოსდაცვითი თვალსაზრისით მისაღები სასოფლო-სამეურნეო პრაქტიკის და მეთოდების შესახებ ცოდნის ნაკლებობა;
- ბუნებრივი რესურსების (სახნავი და სამოვარი მიწები, წყალი, ტყე და ენერჯია) არაეფექტური გამოყენება;
- ცუდად განვითარებული სოფლის ინფრასტრუქტურა (გზები, ვაჭრობის ობიექტები, ირიგაციის და დრენაჟის სისტემები, სასმელი წყლის მიწოდების და კანალიზაციის სისტემები, ბუნებრივი კატასტროფებისადმი მზადყოფნის და განგაშის სისტემები, საყოფაცხოვრებო ნარჩენების შეგროვების და გადამამუშავებისათვის საჭირო ინფრასტრუქტურა).

სტრატეგიის ფარგლებში გამოვლენილი შესაძლებლობები

სოციალ-ეკონომიკური მდგომარეობა სოფლად

- სხვადასხვა სექტორების კლასტერული განვითარება და ფუნქციონალური ეკონომიკური ზონების ხეშეწყობა;
- ადგილობრივი ეკონომიკის „გონივრული სპეციალიზაცია“ ევროკავშირის გამოცდილების საფუძველზე;
- რეგიონებში მცირე ზომის ქალაქების განვითარება, რაც ხელს შეუწყობს სასოფლო არეალებიდან მზარდი მიგრაციის შემცირებას (განსაკუთრებით ახალგაზრდებში) დიდ ქალაქებში და განავითარებს მეტ ეკონომიკურ კავშირებს სოფლის ტიპის დასახლებებთან;
- ადგილობრივი, ასევე საერთაშორისო ბაზრებისთვის ტრადიციული ადგილობრივი პროდუქციის მაღალი დამატებული ღირებულებით წარმოება;
- საბაზისო ინფრასტრუქტურაში და მომსახურებებში ინვესტიციების შედეგად სასოფლო დასახლებების მიმზიდველობის გაზრდა;
- სოფლის მოსახლეობის გრძელვადიანი საგანამანათლებლო პროგრამებზე (მათ შორის სამეწარმეო და პროფესიული) ხელმისაწვდომობის გაზრდა;
- სოფლის განვითარების ხელშეწყობისთვის საინფორმაციო ტექნოლოგიების და მედიის გამოყენება;
- თანამშრომლობის გაუმჯობესება ტურისტულ სექტორსა და სოფლის მეურნეობის პროდუქციის და სურსათის მწარმოებლებს შორის;
- ადგილობრივი და საერთაშორისო მოთხოვნის გაზრდა იმ არეალებში, სადაც ხელსაყრელი გარემოა ეკო-ტურიზმისთვის და რომლებიც მდიდარია კულტურული და ბუნებრივი რესურსებით;
- ადგილობრივი იდენტობის და ტრადიციული ცოდნა/გამოცდილების შენარჩუნება;
- მეწარმეების საფინანსო ინსტრუმენტებზე ხელმისაწვდომობის გაზრდა;

- ახალი თაობის მეწარმეობის განვითარების ხელშეწყობა;
- ტურისტული მომსახურებისა და განთავსების ობიექტების განვითარების ხელშეწყობა;
- სოციალ-ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობა (განსაკუთრებით არასასოფლო-სამეურნეო სექტორის გაძლიერება) და მოსახლეობის (განსაკუთრებით საშუალო ასაკის) ეკონომიკური ჩართულობის გაძლიერება;
- ახალი, ინოვაციური სფეროების განვითარება;
- ექსპორტის ზრდის ხელშეწყობა;
- შესაძლებლობებზე დაფუძნებული მეწარმეობაზე ფოკუსირება და ხელშეწყობა;
- ახალგაზრდების (მათ შორის ქალების) დასაქმების ხელშეწყობა, ეკონომიკური გაძლიერება;
- ადგილობრივი მოსახლეობის გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში ჩართვის გაძლიერება;

სურსათი და სოფლის მეურნეობა

- ცოდნის მიცემა მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს წარმოებას მოკლე პერიოდში.
- იმპორტის ჩანაცვლების შესაძლებლობა უმრავლესი პროდუქტებისათვის ადგილობრივ მცირე ბაზრების გაუმჯობესებით.
- კლიმატური უპირატესობების გამოყენებით, მალფუჭებადი პროდუქტების მიწოდება კონკრეტული ბაზრებისთვის წლის განსაკუთრებულ პერიოდებში
- ძირითად საწარმოო საშუალებებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება.
- ახალ ბაზრებზე ხელმისაწვდომობა კონკურენტუნარიანი პროდუქტებისთვის.

გარემო და კლიმატი

- ეკოტურიზმის განვითარება (რეკრეაცია, სპორტული/სათავგადასავლო ტურიზმი, ლაშქრობა, დაცულ ტერიტორიებზე ეკოტურიზმი, აგროტურიზმი);
- ბიოლოგიური/ორგანული სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარება;
- ენერგოეფექტური მეთოდების და განახლებადი ენერჯის მზარდი გამოყენება;
- ტყის რესურსების, მათ შორის ტყის არამერქნული პროდუქტების, მდგრადი გამოყენება.

სტრატეგიის ფარგლებში გამოვლენილი საფრთხეები

სოციალ-ეკონომიკური მდგომარეობა სოფლად

- სიღარიბის და უმუშევრობის დონის ზრდა;
- შრომითი დივერსიფიკაციის შეზღუდული შესაძლებლობები;
- სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის რიცხოვნობის შემცირება, განსაკუთრებით ახალგაზრდების და კვალიფიციური მუშახელის მიგრაციის ხარჯზე;
- ემიგრაცია საზღვარგარეთ;
- ცხოვრების დონის მიხედვით სოფლის და ქალაქის ტიპის დასახლებების მზარდი უთანასწორობა;
- სხვა სექტორებთან შედარებით, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა მაღალი მაჩვენებლის შენარჩუნება;
- კულტურული მემკვიდრეობის და ადგილობრივი იდენტობის, ტრადიციების დაკარგვა;
- სოფლად სკოლის მიტოვების შედარებით მაღალი სიხშირე;

სურსათი და სოფლის მეურნეობა

- ფერმერთა და მუშახელის გადინება სოფლიდან, რომელიც გაზრდის გამოუყენებელი მიწის ფართობებს.
- დაავადებათა გავრცელება.
- რეგიონში არებული ძირითადი კონკურენტების სწრაფი ზრდა/განვითარება, რომელმაც შესაძლოა შეზღუდოს საექსპორტო ბაზრებზე წვდომა.
- რეგორმების შენელება, რაც შეზღუდავს ფერმერთა შესაძლებლობებს.
- არსებული ბაზრების დახურვა პოლიტიკური და სურსათის უვნებლობის მიზეზებით.

გარემო და კლიმატი

- ისეთი ბუნებრივი რესურსების დეგრადაცია, როგორცაა: სახნავი და სამოვარი მიწები, ტყეები, ეკოსისტემები, წყალი (წყლის რესურსების არაეფექტური გამოყენების და სასოფლო-სამეურნეო და არასასოფლო-სამეურნეო საქმიანობიდან დაბინძურების გამო);
- კლიმატის ცვლილება და გახშირებული ბუნებრივი კატასტროფები;
- ინვაზიური სახეობების ინტროდუქცია და დაავადებების გავრცელება.

სტრატეგიის აღწერა

ხედვა

მდგრადი განვითარების პრინციპებზე დაყრდნობით, სოფლად ეკონომიკური შესაძლებლობების დივერსიფიცირება/განვითარება, სოციალური მდგომარეობის და ცხოვრების დონის გაუმჯობესება.

მიზნები

სტრატეგიის მიზნებია:

1. კონკურენტუნარიანი სასოფლო-სამეურნეო და არასასოფლო-სამეურნეო სექტორები;
2. ბუნებრივი რესურსების მდგრადი გამოყენება, ეკოსისტემების შენარჩუნება, კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაცია;
3. სურსათის/ცხოველის საკვების უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის ეფექტური სისტემები.

ამოცანები

მიზანი 1 - კონკურენტუნარიანი სასოფლო-სამეურნეო და არასასოფლო-სამეურნეო სექტორები;

ამოცანები:

- ფერმერთა და მეწარმეთა ცოდნის/ინფორმირებულობის ამაღლების უზრუნველყოფა;
- სასოფლო-სამეურნეო და არასასოფლო-სამეურნეო ღირებულებათა ჯაჭვის განვითარების უზრუნველყოფა, დივერსიფიკაციაზე, ინოვაციურ ტექნოლოგიებზე, კოოპერაციაზე, მწარმოებელთა გაერთიანებების ხელშეწყობაზე ფოკუსირების გზით; ფინანსურ ინსტრუმენტებზე გაზრდილი ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა;
- ფერმერთა/მეწარმეთა ბაზარზე ინტეგრაცია;
- სოფლად ახალგაზრდა ფერმერებისა და მეწარმეების სტიმულირება;
- ინფრასტრუქტურასა და სერვისებზე ხელმისაწვდომობის გაზრდა;
- ირიგაციისა და დრენაჟის სისტემების გაუმჯობესება;
- სოფლად ტურიზმისა და შესაბამისი ტურისტული პროდუქტების განვითარება.

მიზანი 2 - ბუნებრივი რესურსების მდგრადი გამოყენება, ეკოსისტემების შენარჩუნება, კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაცია;

ამოცანები:

- გარემოსთან ადაპტირებული და კლიმატგონივრული სასოფლო-სამეურნეო პრაქტიკის გავრცელება;
- ეკოტურიზმის განვითარების ხელშეწყობა;
- ტყის რესურსების მდგრადი გამოყენება;
- ენერგო-ეფექტური და განახლებადი ენერჯის ტექნოლოგიების და პრაქტიკის დანერგვის ხელშეწყობა;
- აგრო-ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნება.

მიზანი 3 - სურსათის/ცხოველის საკვების უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის ეფექტური სისტემები;

ამოცანები:

- ევროკავშირის კანონმდებლობასთან საქართველოს სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული სფეროს მარეგულირებელი კანონმდებლობის დაახლოება;
- ადგილობრივი და საექსპორტო ბაზრებისთვის მიწოდებული პროდუქციის შესაბამისობის უზრუნველყოფა სანიტარიულ და ფიტოსანიტარიულ სტანდარტებთან;

- ლაბორატორიული შესამღებლობების გაძლიერება;
- სასოფლო-სამეურნეო წარმოების საშუალებების ხარისხის უზრუნველყოფა.

ბენეფიციარები

სტრატეგიის პირდაპირ ბენეფიციარებს წარმოადგენენ სოფლად მცხოვრები მოსახლეობა და სასოფლო-სამეურნეო სექტორში დასაქმებული პირები.

მოსალოდნელი შედეგები

მიზანი	ინდიკატორი	საბაზისო	სამიზნე
მიზანი 1 - კონკურენტუნარიანი სასოფლო-სამეურნეო და არასასოფლო-სამეურნეო სექტორები	სოფლის მეურნეობის პროდუქციის პირველადი და გადამამუშავების შედეგად მიღებული პროდუქციის გამოშვება	9.3 მლრდ ლარი ² (2018)	12 მლრდ ლარი (2027)
	ბიზნეს სექტორში პროდუქციის გამოშვება	450 მლნ ლარი ³ (2018)	770 მლნ ლარი (2027)
	აგროსასურსათო პროდუქტების ექსპორტი	959 მლნ აშშ დოლარი (2018)	1,300 მლნ აშშ დოლარი (2027)
	შინამეურნეობების საშუალო ყოველთვიური შემოსავლები გაანგარიშებული ერთ შინამეურნეობაზე სოფლად	880 ლარი (2018)	1,200 ლარი (2027)
მიზანი 2 - ბუნებრივი რესურსების მდგრადი გამოყენება, ეკოსისტემების შენარჩუნება, კლიმატის ცვლილებასთან ადაპტაცია	დაცულ ტერიტორიებზე ვიზიტორთა რაოდენობა	1,108.5 ათასი ვიზიტორი (2018)	2,600 ათასი ვიზიტორი (2027)
	მდგრადი მართვის გეგმებით მართული ტყეების ფართობი	348,000 ჰა (2018)	1,500,000 ჰა (2027)
	დაცული გენეტიკური რესურსების ოდენობა	3,719 (2018)	4,641 (2027)
მიზანი 3 - სურსათის/ცხოველის საკვების უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის ეფექტური სისტემები;	მოკმედი კერძო ვეტერინარული ორგანიზაციების რაოდენობა	15 ერთეული (2018)	30 ერთეული (2027)
	მომხმარებელთა და მეწარმეთა ცნობიერების ამაღლების მიზნით ჩატარებული ღონისძიებების რაოდენობა	74 ღონისძიება (2018)	200 ღონისძიება (2027)
	საქართველოს სანიტარიული და ფიტოსანიტარიული სფეროს მარეგულირებელი კანონმდებლობა დაახლოებულია ევროკავშირის შესაბამის კანონმდებლობასთან	ევროკავშირის 98 სამართლებრივ აქტთან (2018)	ევროკავშირის 272 სამართლებრივ აქტთან (2027)

² წინასწარი მონაცემები, დაზუსტებული - 2019 წლის 15 ნოემბერს

³ წინასწარი მონაცემები, დაზუსტებული - 2019 წლის 1 ოქტომბერს

განხორციელების მექანიზმები

სტრატეგიის განხორციელებაზე პასუხისმგებელი უწყება საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო მისი უფლებალობის ფარგლებში. ამასთან, სტრატეგიის განხორციელებაში ჩაერთონ სხვა სახელმწიფო უწყებებიც და ამ შემთხვევაში სტრატეგიის მიზნებისთვის მათი საქმიანობის კოორდინაციას უზრუნველყოფს საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო. ამასთან, სტრატეგიის ეფექტიანად განხორციელების მიზნით, შესაძლოა გადაიხედოს საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს უფლებამოსილებები და გაიმიჯნოს გარკვეული პასუხისმგებლობები სამთავრობო სტრუქტურებს შორის (მაგ. სამეწარმეო საქმიანობის, ინფრასტრუქტურის და ტურიზმის განვითარების მიმართულებით).

2020 წლიდან, ევროკავშირის პრაქტიკის მაგალითზე საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო გეგმავს ახალი სტრუქტურული ერთეულების შექმნას სტრატეგიის შემუშავების და განხორციელების ეფექტიანობის გასარზრდელად. კერძოდ, დაგეგმილია შემდეგი ძირითადი სტრუქტურების შექმნა: მმართველობითი ერთეული და გადამხდელი სააგენტო.

მმართველობითი ერთეულის ძირითადი ფუნქცია იქნება სტრატეგიის შემუშავება, მისი განხორციელების კოორდინაცია და მონიტორინგის და შეფასების განხორციელება. გადამხდელი სააგენტო უზრუნველყოფს საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო კომპეტენციების ფარგლებში უშუალოდ სტრატეგიის სამოქმედო გეგმით განსაზღვრული საქმიანობების განხორციელებას. განახლდება არსებული სოფლის განვითარების უწყებათაშორისი საკოორდინაციო საბჭოს შემადგენლობა და დებულება. რაც უზრუნველყოფს სტრატეგიის განხორციელების ზედამხედველობას, საჭიროებისამებრ, სტრატეგიაში/სამოქმედო გეგმაში ცვლილების შეტანას, მონიტორინგის და შეფასების ანგარიშების განხილვას, მიღებას და საქართველოს მთავრობისთვის წარდგენას.

სტრატეგიის განხორციელებისთვის ასევე მნიშვნელოვანია ინტეგრირებული მიდგომის განვითარება, რაც დაინტერესებული მხარეების გადაწყვეტილების პროცესებში ჩართვას (განსაკუთრებით, „ქვემოდან-ზევით“ მიდგომით) უზრუნველყოფს. ამ მიზნით, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო აქტიურად ითანამშრომლოს ადგილობრივ ხელისუფლებებთან, სამხარეო ადმინისტრაციებთან, სამოქალაქო სექტორთან (ადგილობრივი განვითარების ჯგუფებთან (LAG), აქტიურ მოქალაქეთა ადგილობრივ გაერთიანებებთან („ამაგ“-ი) და სხვა დაინტერესებულ მხარეებთან).

სტრატეგიის განხორციელების პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმობა ქალთა, ახალგაზრდებისა და სხვა მოწყვლადი ჯგუფების ჩართულობის სტიმულირებას.

საპროგნოზო ღირებულება

სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა განხორციელდება საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტით დაფინანსებით. სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმის ეფექტიანი განხორციელებისთვის შესაძლებელია დამატებით უზრუნველყოფილ იქნას საერთაშორისო პარტნიორების და დონორი ორგანიზაციების დაფინანსება. სტრატეგიის განხორციელების საპროგნოზო ბიუჯეტი 2021-2027 პერიოდისთვის შეადგენს არანაკლებ 2.0 მილიარდ ლარს (დაზუსტება 2020 წელს).

რისკები

ინსტიტუციური დონე

სტრატეგიის ეფექტიანად განხორციელების მიზნით მნიშვნელოვანია სხვადასხვა სახელმწიფო სტრუქტურებს შორის კომპეტენციების გამიჯვნა და მათ შორის აქტიური, კოორდინირებული თანამშრომლობა. სტრატეგიის სამოქმედო გეგმის შემუშავების ეტაპზე შესაძლოა გაჩნდეს ისეთი საკითხები, რომელთა გადაწყვეტაც სწორედ კომპეტენციების ეფექტური გამიჯვნის შედეგად შეიძლება გადაწყდეს.

პოლიტიკური რისკები

რეგიონში არსებულმა გეოპოლიტიკურმა არასტაბილურობამ შესაძლოა უარყოფითი გავლენა იქონიოს სტრატეგიის განხორციელებაზე და დასახული მიზნების მიღწევაზე. ამასთან, 2020 წლის საპარლამენტო არჩევნების შედეგების მიხედვით შესაძლოა გადაიხედოს სტრატეგიის გარკვეული საკითხები.

ეკონომიკური რისკები

ეკონომიკური ზრდის დაბალი დონე, ეკონომიკური არასტაბილურობა, საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობებში შესაძლო გართულებები, დაბალპროდუქტიული სასოფლო-სამეურნეო სექტორი, სოფლად სუსტი სამეწარმეო უნარ-ჩვევები, სოფლის ტიპის ტერიტორიებზე არასაკმარისი ეკონომიკური დივერსიფიკაცია, ფინანსურ რესურსებსა და თანამედროვე ტექნოლოგიებზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა, ინფრასტრუქტურის სუსტად განვითარების პირობებში, პოტენციურ რისკებს წარმოადგენს სოფლის და სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის.

სექტორი მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული კლიმატურ პირობებზე და ამასთან არსებობს მომავალში სხვადასხვა მავნებლების/დაავადებების გავრცელების რისკი. შესაძლოა დაფიქსირებულ ფაქტიურ და საპროგნოზო მონაცემებს შორის იყოს მნიშვნელოვანი სხვაობები, ვინაიდან მოცემული პროგნოზები ეფუძნება არსებულ დროით მწკრივებს, მიმდინარე აქტივობებს და შესაბამისად ითვალისწინებს არსებულ ტენდენციებს.

სოციალური რისკები

სოფლად არსებული არასახარბიელო დემოგრაფიული სტრუქტურა, მოსახლეობის დაბერების და მიგრაციის მაღალი დონე დაბრკოლებას წარმოადგენს სოფლის და სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის. გარდა ამისა, სოფლად ჯანდაცვასა და პროფესიულ განათლებაზე შეზღუდულმა ხელმისაწვდომობამ შესაძლოა ნეგატიური გავლენა იქონიოს სოფლის განვითარებაზე. ასევე, ადგილობრივ დონეზე მოქალაქეების დაბალმა აქტიურობამ და ინფორმირებულობამ სტრატეგიით განსაზღვრული საქმიანობების შესახებ, შესაძლოა შეამციროს, პოტენციური ბენეფიციარების ჩართვა სტრატეგიის განხორციელების პროცესში.

ფინანსური რისკები

სოფლის და სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის საჭირო ღონისძიებებისთვის აუცილებელი ფინანსური რესურსების შემცირებამ შესაძლო საფრთხე შეუქმნას სტრატეგიის ეფექტიან განხორციელებას.

ეკოლოგიური რისკები

კლიმატის ცვლილება, წყალდიდობები და სხვადასხვა შესაძლო ბუნებრივი კატასტროფები საფრთხის შემცველია სოფლის და სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის. ამასთან, გარემოსდაცვით საკითხებზე სოფლის მოსახლეობის ცოდნის დაბალმა დონემ სოფლის ტერიტორიების გარემოზე შესაძლოა ნეგატიურად იმოქმედოს.

მონიტორინგი და შეფასება

სტრატეგიის განხორციელების მონიტორინგის განხორციელებს საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს შესაბამისი სტრუქტურული ერთეული. სტრატეგიის შეფასების მიზნით შესაძლოა განხორციელდეს გარე აუდიტორული/შემფასებელი ორგანიზაციის ჩართვა. მონიტორინგის და შეფასების ანგარიშებს განიხილავს, გაანალიზებს, მიიღებს და წარუდგენს საქართველოს მთავრობას უწყაბათაშორისი საკოორდინაციო საბჭო. ამასთან, დაგეგმილია არსებული მონიტორინგისა და შეფასების ერთიანი სისტემის ჩარჩო და ელექტორული ანგარიშების სისტემების განახლება. განახლებულმა სისტემამ უნდა უზრუნველყოფს სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმაში გაწერილი მიზნის, ამოცანებისა და შედეგების განხორციელებაზე მეთვალყურეობა, შეფასება, არსებული გამოწვევების და შეფერხებების დროული გამოვლენა სწორი, დროული და მიზანმიმართული გადაწყვეტილებების მისაღებად. ასევე, ჩარჩოს გამოყენებით უნდა მოხდეს იმის შეფასება თუ რამდენად განაპირობა სამოქმედო გეგმაში გაწერილმა საქმიანობებმა მიზნების და ამოცანების და მოსალოდნელი შედეგების მიღწევა და სწორად იყო თუ არა შერჩეული ღონისძიებები, სასურველი შედეგის და ცვლილების დადგომისთვის. მონიტორინგის და შეფასების ერთიანი სისტემის ჩარჩო, რომელიც შესაბამისობაშია საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცებულ მეთოდოლოგიასთან (მიმდინარეობს განახლების პროცესი), იქნება სახელმძღვანელო დოკუმენტი სამოქმედო გეგმის განხორციელებაზე პასუხისმგებელი სტრუქტურული ერთეულებისთვის.

მონიტორინგის პროცესის შედეგად მოხდება პოლიტიკის განხორციელების პროცესში არსებული ხარვეზების დროული გამოვლენა და გადაწყვეტილების მიმღები მხარისთვის რეკომენდაციების მიცემა აქტივობების მოდიფიცირებისა და რესურსების გადანაწილების, დამატებითი სახსრების მოზიდვის ან შემცირების მიმართულებით. მონიტორინგი განხორციელდება ამოცანების და საქმიანობების განსაზღვრული ინდიკატორების მიხედვით. სტრატეგიის შეფასება მოხდება წინამდებარე სტრატეგიაში აღწერილი კონტექსტუალური ინდიკატორების მიხედვით, მათზე სტრატეგიის გავლენის შესაფასებლად.